

EX
LIBRIS
AVGVST
MATONS

SALVADOR ESPRIU

ASPECTES

NARRACIONS

1934

LLIBRERIA CATALONIA
BARCELONA

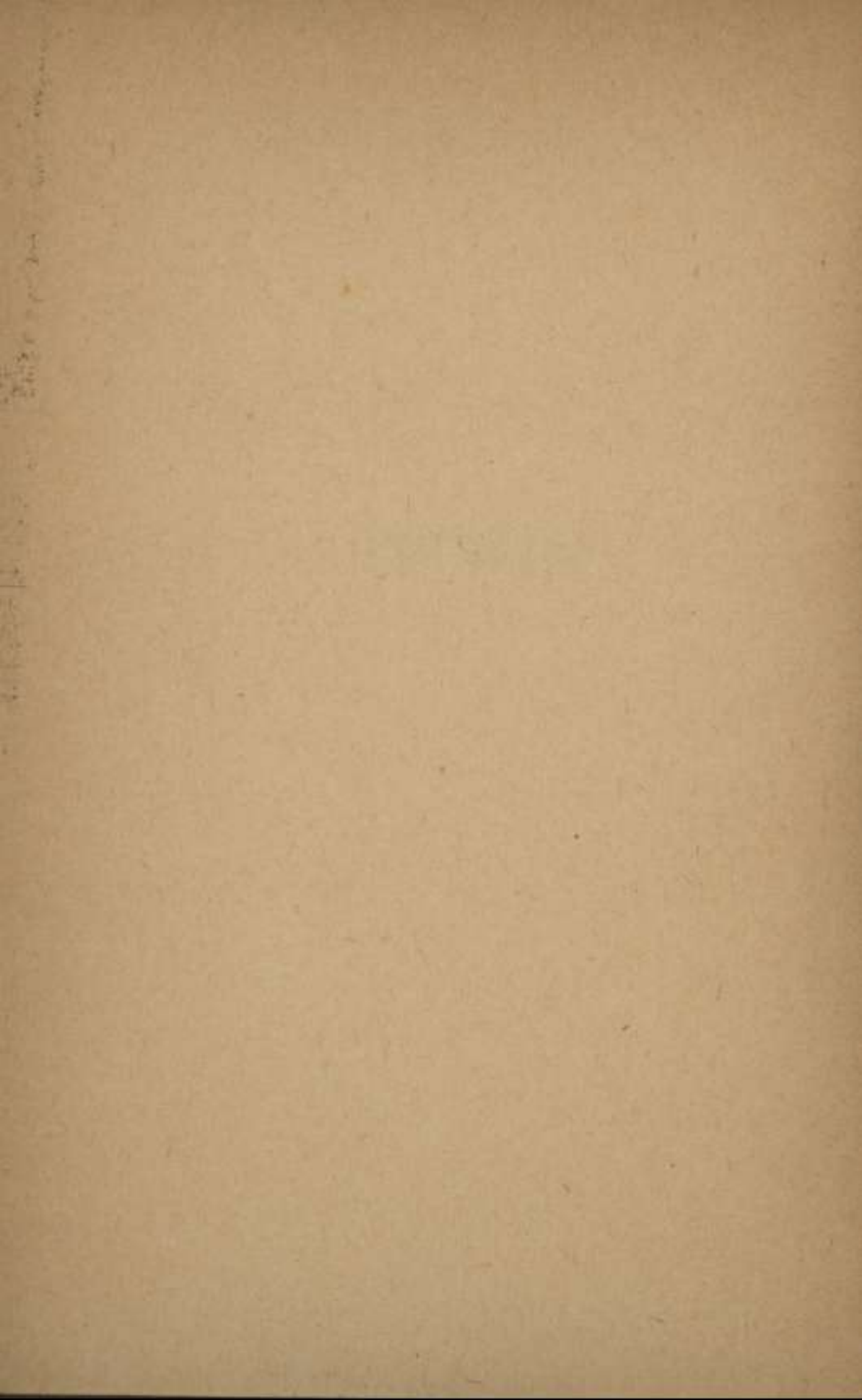

Aug. 1858

B. 11. 58

6

ASPECTES

SALVADOR ESPRIU

ASPECTES

NARRACIONS

1934

LLIBRERIA CATALÒNIA
BARCELONA

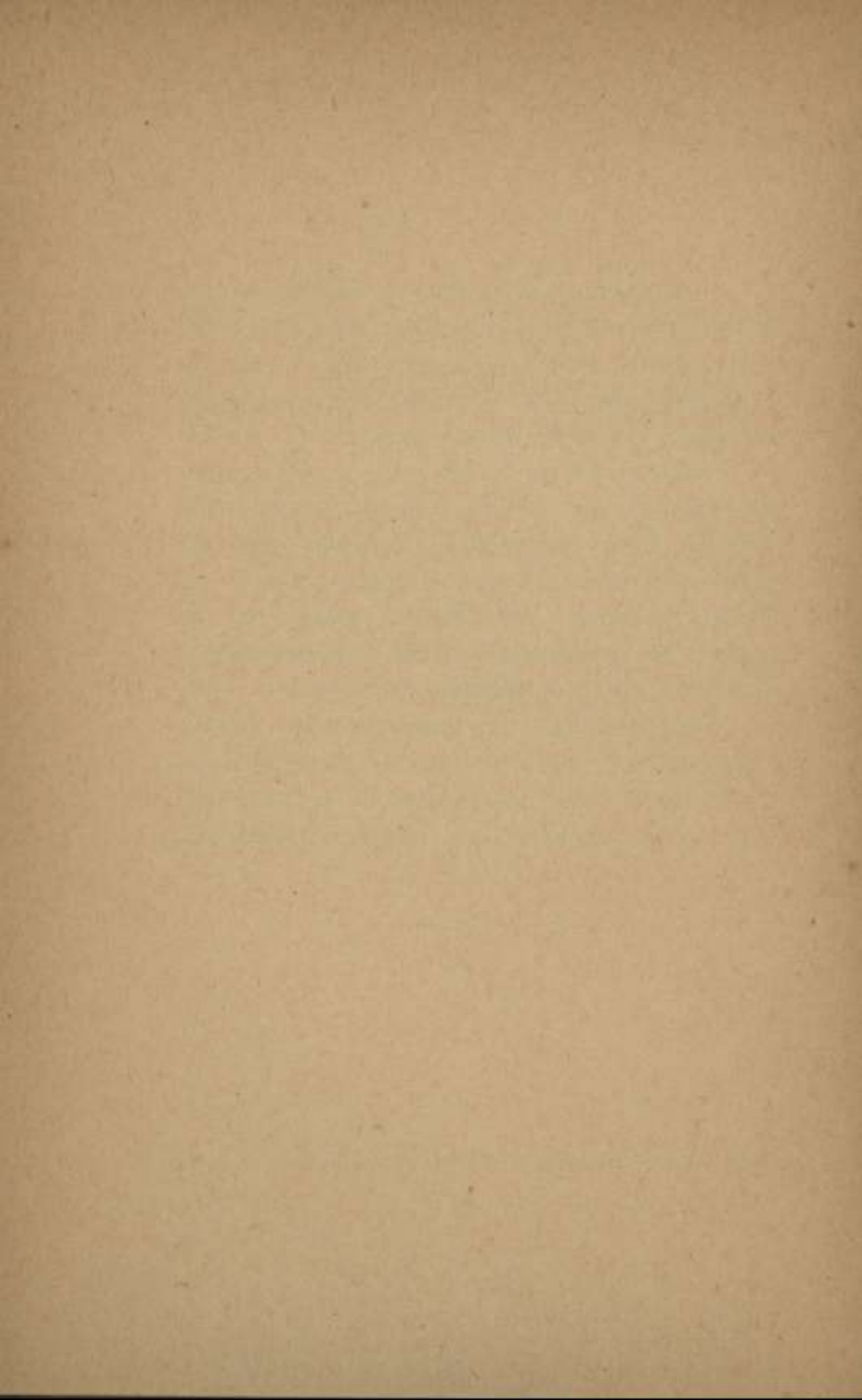
R: 336665

Mts. 3282

ÉS PROPIETAT

N. A. G. S. A. — Casanova, 212-214 — Telèfon 71164 — BARCELONA

A ple aire, una corba en ràpida trajectòria. D'un origen incert a una mort incerta, i un punt de llum en el cim de l'esquena de l'arc. Visions escapçades de paisatge. Vides que cuegen un instant en l'ostentació de l'aparença i s'apaguen, de seguida, en l'oblit. Fragmentació d'aspectes. Una preferència volguda per les colors obscures. Fosca i claror, però, no transcendents: tot plegat, potser, el caprici d'un joguinejar sense conseqüències. Ganyota de pinzellades grotesques. Corba: línia-projectil que avança entre blancs i marrades, i cerca en va unitat en el camí de la seva cursa parabòlica, i es perd enmig d'un suggeriment vague d'aspectes.

AUCA TRÀGICA I MORT DEL PLEM

*«... i pugui realitzar allò que he
cregut que podria fer-se per Tu».*

LLIBRE DE JUDITH

A mi querido amigo

DON FÉLIX MILANS

I

El Plem. Ganyota grollera a la claror de la lluna. Ullots porcellins. El mirar, perdut en una llunyana i disbauxada cursa de sang. L'orella, tancada als planys innombrables: degotims de veuetes oblidades en el tombant de la timba, en la pols del camí ofegat de muntanyes. El Plem: lleu ressò pànic en l'amable desolació tardoral. Barretina lliurada a la joguina del vent. Bruna testa colrada per la llibertat del crim. Mà prompta. Cama forta. Cap desig pietós. Intenció sumària. Elemental idea de crueltat, valentia i luxúria. Ànima sintètica, amarada de sol i de paisatge. El Plem: un home, simplement. Potser més i menys que un home: estampa bàrbara d'aquest nostre segle dinovè...

2

La silueta bàrbara esgaripa la ufana de roges proeses i infiltra un neguit de llegenda fantasmagòrica en la calma rural: verdor de pessebre, esquellinc d'ovelles, caminar sol·lícit de madones pageses. Massos escampats en llocada dispersa tremolen porugament en la nit solitària i anhelen aplegar-se a l'escalf comú. Qui podria aturar la visita del Plem? Esquena defensada per flames. Passa esborrada per cendres. La muntanya vomita sovint udoladissa d'incendis, i els arbres agiten al cel l'osada agònica de llurs brancatges i ensorren, després, la mutilació, en la gorja roent de la foguera. El Plem, rei del bosc. Ha destronat el senglar selvàtic. Cau com un llop en el botí de riqueses, ràpid, segur, esparver de mirada malvesta. Qui el seguirà fins al cau, a través de boscúries? El Plem xipolleja en escorrialles de sang, i riu, i entra solemnial, les vetlles d'hivern, en les temeroses rondalles de la vora del foc...

3

La veu de rondalla assenyala, escruixida, les fites de la cursa salvatge. Calima de començaments. El Plem ha nascut enllà, enllà, a les ribes amples d'un riu, cap a la plana. Camps de pampoledes. Oliverars. Sardanes de turonets agermanats en l'horitzó, en el sol i en la boira. En l'ambient d'ègloga, el serpent d'una ganivetada. Fou en batusses d'hostal, per una dona. Al Plem se li badà, per llargs anys, el recer de Presidi...

A Presidi, l'assassí cova l'esperança d'escapatòria i teixeix, sense parar, teranyines d'avolesa. Una nit, el Plem fuig per la fosca, els narius curulls de fetor de sangassa, i deixa endarrera una clenxa de ninots esbucats. Amb ell, el Roig de Ribarroja: llengua de verí, ull picardiós, rialla inestroncable, crina de Judes. Les ombres travessen andoles i marjades, i aixafen xerrics de cigales, i es fonen en la tenebra múltiple dels cataus. Aviat, alirets de regany, cridòria de lluita. El Plem clou d'una coltellada la nina vigilant, la riota inextingible. La crinera de Judes flameja, quieta, per terra...

I el Plem arriba a la Maresma. Acampa a la collada de la Creu. Exigeix diners. Procediments sumaris. El Plem escorxa l'alzina torrada de les pells gasives, i socarrima a foc lent teories de peus de grans hisendats. Els xiscles es perllonguen per tot el capvespre i els cabdals no resisteixen a tanta eficàcia. A la fi, però, els civils encalquen el bandoler, i la petja macabra desapareix call avall. I aquí, la veu de rondalla tentineja, i vacilla, i es fa fonedissa. Perquè ara el Plem és el senyor de la muntanya, i estableix la seva llei i la fumada de la seva ira en l'aviram dispersa de les masies...

4

No acabarà, no trobarà esbaldrec la marxa endiastrada. El terror alça, a la fi, el paralitzat, en defensa, i els pobles percauen en sometent el rastre avorrible. Endebades ho faran. El Plem s'endinsa per afraus i es mofa de persecucions. La xera rebotja per les parets del congost, i rellisca vessants avall, i és engrandida per l'eco de les cingleres. L'aixec pobletà prossegueix, amb desgana, l'estranya cacera. Qualsevol remoreig l'espanta, i cerca ai-

xopluc a la por unànime, i pondera massa l'esforç no reeixit, i se'n torna a jóc amb les mans decebudes. Hom es resigna al flagell. El Plem està per arreu. Ho sent tot, tot ho llambrega. Assassina, crema, mai no perdona, allunya dels perills de l'afalaci engrunes de misericòrdia. L'airada atziaga penetra en la malesa còmplice, i rebutja aturadors, i continua sense fre la carrera iniqua.

5

La diligència funesta encontra, a la fi, esvoranc. El Plem refusa el paper afflictiu, fart de fetes, i entrelluca una faç, i és afectat d'amor per Maria del Roser. El Plem escurça la galopada folla, i ronda ara pels voltants del llogarret de Sant Martí, i vagareja mansoi, trist, inofensiu i bo. Aquest Polypemon, esdevingut Coridon, voldria xuclar, remordit, els tolls sanguinis, i plorar de cara a la lluna, recolzat entre arbuiells, segons preceptua la fallera romàntica, i metamorfosar en còrpora de silvà adolescent la llorda carcassa de faune decrepit.

6

Tota la distinció d'una nissaga de centúries ha treballat un ideal de bellesa en el rostre de Maria del Roser. Maria del Roser, la filla única del poderós terratinent. Hereva d'unces i de bestiar, de vinyes, de conreus i suredes. Maria del Roser, fina, extàtica. La verge ignora el món de falsies, i ha crescut en la innocència, i visions angèliques, des del bressol, l'afavoreixen. Maria del Roser és traspassada pel gaudi de Presències majestàtiques i sepulta en deliquis sublims un íntim ardor de sofrença. Aquesta rosa de galania es marceix en la vulgaritat de la tasca quotidiana, i s'abru-sa en transports caritatius. Tots els humils ofrenen la plaga de llur misèria a la falda benigna de Maria del Roser!

7

La pubilla opulenta és l'escollida de l'assot maligne. Maria del Roser ha rebut el missatge peremptori: anirà, aquesta nit, sense enganys, a l'erola pròxima, o la llengua de la teia lleparà, en venjança, la

fusta corcada del mas. Que triï. Maria del Roser s'estremeix, i ara obre el Llibre predilecte i pidola consell a les imatges abrاندades. Bethúlia, l'austera, vila d'Israel. Bethúlia, encerclada per l'exèrcit innúmer. El Senyor Déu desempara el castell dels seus servents, i la pesta delma els defensors. El calamitós càstig plana sobre els obstinats, i ja tots s'abelleixen a la degollina! Mes l'ardiment de Judith trenca el clos fatídic. I Maria del Roser, en llegir les paraules inspirades, es promet d'imitar l'Excelsa, i infligirà al Plem punició exemplar. I hom l'exaltarà com a alliberadora, i aquell serà jorn de joia en la Bethúlia cristiana de Sant Martí.

8

La feina va llanguint al camp, i el parell és fermat a l'establa, i la son llisca, a poc a poc, pel casal vetust. Maria del Roser resol consumir, aquesta nit, el martiri, i no revela a ningú la decisió, i espera, amb trاسبals, l'instant de renúncia. La noia es sent escomesa de desmais, i dubta, i s'acull al coratge de la pregària. Maria del Roser, ja més tranquilla, creua les sa-

les atapeïdes de pols i relíquies centenàries, i evita l'obstacle dels mobles matussers, i s'encamina, el portal franquejat, al tocom de la cita. El duc ara esclafia la queixa mentidera de les seves llàstimes, i Maria del Roser resplendeix d'argent de lluna, i és arrabassada per l'urpa del Plem.

9

Alta nit. El Plem trota cap a l'amagatall de la cavorca, i duu en els braços Maria del Roser, la donzella. El cap de la noia penja, caigut, i la desfeta cabellera escombra el camí de pedretes. El Plem avança pel sender dificultós, i estreny contra el pit nu el cos esblaimat de la núvia. La lluna clissa l'escena. La lluna, avui, treu una ganya de vella xafardera, i somriu, complaguda, i illumina el risc de l'ascensió. La lluna és una amiga benèvola que, en riure, fa petar en la boca les dents escasses. L'anciana, avorrida de solitud, ha invitat l'oratge perquè comparteixi, amb ella, l'estona distreta. Mes el compare és esquerp, i bufa sobre aquesta lluna grassa, lluna blanca de cartó, i l'emmena a un jaç de núvols. La lluminària s'apaga. El vent

esbulla els cabells de Maria del Roser i desvetlla un calfred en la suor del Plem. El bandit aparta branques, i defuig la traïdoria d'esbarzers, i tresca per la dura garrotxa. Un grill que cantava melangies a la serena, en sentir la fressa del fort trepig, calla, i cuita a escolar-se per una fulla de roure. El taló, però, l'ha abastat, i la menuda existència cruixeix per un moment i queda esclafada en la mortalla remorosa. El Plem ha vençut la fatiga de l'aspre paratge i ara es fica gloriosament en la penombra de la caverna.

10

Maria del Roser ha perdut ja tota la fortalesa de la pregària. Maria del Roser ha amollat el designi heroic, i s'amorra a la pell sutza, i cedeix a l'abraçada del Plem, i no esquiva el pecaminós contacte. Maria del Roser es lliura a l'amor aspriu i busca, volenterosa, la carícia. El Plem, però, es sent vell, indigne de posseir la joventut soberga. El Plem evoca les antigues disbauxes, i enyora la virior d'altres temps, i abassega Maria del Roser, i enforteix amb massa vi la decadent lascívia. A poc

a poc, el Plem cessa en l'afany d'òrgia, i els parpres se li van tancant i, finalment, s'adorm. El malfactor ronca de sobines, i els esbufecs retronquen per tot el recinte, i retornen a Maria del Roser la memòria del seu propòsit.

11

El silenci és amo de la muntanya, i la serenor nocturna és fregada per les ales de les aus de presa. Maria del Roser es desfà de la grapa ferrenya i surt a la porta de l'antre. El cant d'un gall angunieja momentàniament el repòs de l'arbreda i envia el clam despertador al panteixar de la nit. El vent, enemic de la lluna, aglomera mantells de boira i els escampa, en dansa voluble, per l'espai buit de celístia. Maria del Roser s'ha agenollat en oració, i es desconsola, i demana forces a l'ajuda ignota. Entra, després. Topa amb l'ajaçat i l'acaronna en última moixaina. Aquest feble és el Plem, l'incendiari? Pren, d'una revolada, la destral del desvalgut i branda l'eina per occir-lo. Es detura, però, i cenyeix, amb dolcesa, el coll per l'indret on s'escaurà el tall homicida. El Plem somnica, i empudega de bravades de vinassa, i diu

baix baixet el nom de Maria del Roser. Cau el cop pregon. Els llavis del trenc s'esbatanen, i xarboten a dolls la sangota espesseïda. Maria del Roser es bolca, maleint-se, damunt la despulla, i xopineja en l'escalfor de la mullena. Tot seguit s'incorpora, i malda a les palpentes, i fuig, ja a fora, a través de la selva òrfena d'estelada.

12

L'homeiera escapa per la nit tempestuosa, òrfena d'estelada. Maria del Roser s'entrebanca amb les rels de castanyers, i s'adreça, altre cop, i emprèn la carrera amb renovada fúria. Ai, Maria del Roser, què has fet sota la nit òrfena d'estelada! Ai, Maria del Roser, que ara estimes el Plem en derrota! Ai, Maria del Roser, que poses terme a la devastació, a la ruïna, a la bromera catastròfica! Ai, Maria del Roser, que has realitzat la gesta amargosa! La noia rodola pel boscam mut i es rendeix, lassa, prop de Sant Martí. Toquen hores al campanar de la parròquia i dringuen per la serra òrfena d'estelada.

13

El baixen de muntanya, a mitja tarda, cap a Sant Martí. Dos homes sostenen la feixuguesa del cos, lligat a un samaler com una salvatgina. La testa esfondrada gronxa en' desgavell. Els valents la guaiten amb recel, i a cada sotrac vigilen si ha canviat la rígida postura. El seguici s'adalera, hala, hala, perquè l'esgarrifosa companyia l'esfereix, i tem que el cadàver es bellugui, i la resurrecció de la carn maleïda s'acompleixi, a la mala hora. Un oratjol s'aixeca de sobte, i joguineja en els matolls de fari-gola, i arrossega un espetec de guatlles, i deixata en l'aire una prima sentor de romaní. Un aligot voleia pel cel i evoluciona damunt la desferra. Els homes espïen covardament les ziga-zagues, i es pregunten si l'ocellàs encarnarà l'esperit del bandoler, i mormolen conjurs per amansir-lo, i pregunen, amb devoció hipòcrita, pel seu etern descans. Les veus salmegen, confuses. El rés s'adorm, molt sòpit: una nonnon carrinclona en el silenci de la davallada.

—*Pare nostre, que estàs en els Cels...
Vingui a nosaltres el Sant Regne... Faci's,*

Senyor, la Voluntat teva, així en la terra...

L'aligot ja no hi era. Callen. Hom beslluma el poble. Les campanes de Sant Martí repiquen, xiroies, i anuncien l'Angelus per tota la senzillesa del vespre.

14

...I hom enlaira Maria del Roser com a salvadora, i els veïns reten a l'heroica l'homenatge de llur agraïment, i tots els cors la proclamen nova Judith. Ella, però, passa abstreta, concentrada, pàllida. La sina és corba en prenys i no pot dissimular, aviat, la gravidesa. Els pares li compren un espòs a corre-cuita, i Maria del Roser accepta, indiferent, i és conduïda en noces a l'altar. Parirà un fill del Plem...

Un fill del Plem, un fill del Plem! Engendrat en la barroeria de la cova. Maria del Roser recorda aquella nit, la seva nit d'heroïna, la seva nit de dona, i es contempla les mans, i no aconsegueix foragitar d'elles les taques acusadores. I es torna boja, i la fi és prematura, i tot el poble plora la Judith, i és enterrada, amb dolor, en un vas privilegiat. I els anys tomben, i

els vells moren, i ja els joves a penes saben el sacrifici de Maria del Roser...

15

La veu rogallosa gemega a mig to la llegenda salvatge. La mossa del cec acompanya la tràgica auca amb carrisquejar de guitarra, i un vailet secardí indica amb un punter les grotesques figures del procés, pintades i vives a la fantasia popular. Un fanal borni pampallugueja en la fosca, convidant a platxèria barata. La mossa del cec passa el platet pel rotlle embadocat, en demanda d'almoïna, i el presenta a l'orb amb quatre escopinades de coure. Cau una gotellada. El cercle miserable es romp amb peresa i es dispersa sota el fuet de la pluja. Un estripat crida la nova baladrera de la pèrdua de les Colònies. El garrot del captaire percudeix la ramblia xopa. El cec palpa les carns de la dona, i aquesta li riu i taralleja una cançó obscena. El riure de la bagassa subratlla i comenta la infinita decadència d'Espanya, i posa fi a aquesta estampa bàrbara d'aquest nostre segle dinovè...

LA RIERADA

«... i anem de tomballons d'una banda a l'altra»

DJELAL EDDIN RUMI. — EL MESNEVÍ.

Per la diada del gloriós Sant Hipòlit, que és el Patró del meu poble, hom celebra la festa major. Aquest Pare de l'Església primitiva no compta amb gaire devots. És un pobre màrtir de testa blanca i mans escleròtiques. Vells hagiògrafs afirmen que Hipòlit morí esbalçat dintre d'un pou curull d'aigua, sota l'imperi de Deci, després d'una llarga vida esmerçada en el magisteri de la paraula del Crist. El Sant té un esgarrifós color moradenc, i cobreix les carns amb rebregades vestidures episcopals, unes robes destenyides i apedaçades, pròpies d'una diòcesi insegura, afligida per persecucions i sense rendes fixes. La seva imatge rep un culte vergonyant en un recó d'un petit altar amagat i reumàtic, orfe, tot l'any, de llum. El sagristà, l'escolanet o la beata repica-pits que passen davant el poc sortós benaurat, tot fent via cap al

Santíssim, el guaiten, despectius i sorneguers, i li neguen el refrigeri i el consol d'una pregària. Els mateixos sacerdots el saluden distretament, com a potestat d'una molt reculada categoria, i reserven la magnífica opulència de llur unció i de llur gest per a Protectors d'una gràcia més accessible: Sant Pancraç, Sant Antoni i els deixebles innombrables de l'escola ignasiana. A l'històric d'Hipòlit no hi ha, a penes, miracles. Aquest Ofegat és tardà en la intercessió. Els seus ulls fatigats d'erudit es mig clouen i es desinteressen de les coses de la terra. La boca, entreoberta, ganyoteja lamentablement en l'adalerada recerca de l'aire impossible. Pescadors hi ha que creuen que, si hom s'atansa molt a la imatge, sent el seu alenar cansat, una ramera feixuga i dificultosa de moribund. És un Sant tràgic, avorrit i passiu. La gent de la costa, que és primmirada i té una orella exigent, rebutja el seu nom, trobant-lo ridícul.

Hipòlit espera tot l'any, en la tenebra del seu cau, l'arribada de l'hora lluminosa. Vint-i-dos d'agost. Temps de xafogor segura. És dia d'intercanvi d'encarcarades salutacions jeràrquiques, i el temple ressona de càntics, i la clerecia lloa el Sant i li

ofrena tota la pompa de l'encens i de la reverència litúrgica. A la tarda, hom el passeja, molt mudat, per tot el poble. Serpentes. Xaranga. Repic de campanes: triomf del Patró! El Beat porta un penjoll de raïms primerencs entortolligats a la benigna crossa pastoral, present dels comparats perquè aparti de les collites l'amenaça de l'acostumat temperi. (Les rierades de Sant Hipòlit tenen anomenada en tota la comarca i són molts els anys que els aiguats malmenen la verema.) Aquesta temença renovada no distreu, però, de celebrar les festes. Tot el poble flameja de balls, de crits, de riota, de gatzara. Hom eleva l'ampla draperia dels entoldats, i es munten, a tota pressa, els esquelets de fusta de les menudes barraques de fira, i no hi falta la parada del xurrer valencià, un homenot renegaire, galiassa, de males puges, cosit de ganivetades i clapes de verola. Les bones estones de platxèria transcorren, regalimoses de suor, atapeïdes de goig. Després, quan tot ha finit, Hipòlit s'ajoca, amb resignació, en el forat de la seva fornicula, i enyora la moixaina del sol tot just entrellucat, i espera el retorn de la seva onomàstica.

2

Caiguda de tarda d'agost. Les tendes dels firaires s'arreglaren sota els plàtans. Entre dos llustres, esdevé una tremor de llumenetes en la clenxa irregular de la riera. El passeig s'omple d'una gernació atapeïda, i la canalla corre, perseguint-se, i es rebolca pel sorral, i s'embadoca de sobte, glatint per les joguines que considera inabastables, i malda per entendre la ferma resolució contrària dels pares. Més amunt, la gentada s'arremolina a la porta de l'entoldat, i allí, a l'entorn del voltar majestuós del carrossell. Fa bonic de veure aquest a tota marxa, les bombetes flamejant entre les cintes. És una gran roda vistosa i alegre que illumina la nit. L'amo s'esgargamella a la cacera de clients. Té una pila d'amics d'altres anyades, coneguts ja en vida del pare, abans que ell es casés. (Havia plogut molt, d'ençà, i a ell li semblava que era ahir. Encara no havia pres muller ni sabia aleshores res del gavatx, ni mai. Però ell calla, perquè el negoci és abans que tot, i Werna un bon esquer i, a més, tant se li'n dóna del que ella pugui jugar-li.) Aquests economistes

l'ahuquen, retraient-li els guanys fabulosos :

—Ep, gran ! Va bé això, avui.

Ell somriu, i ensenya unes dents llargues, de llop. No afirma ni nega mai, encara que ja és això, ja. I doncs ? Maldecaps fora ! Calers vinguin, i allí se les campin, aquells beneïts. Es neteja la suor i continua la crida.

—Werna ! Ajuda'm !

—Primer sóc jo.

—Werna, aquí !

Les noies riuen, i assalten els llocs difícils, pel plaer de l'ajuda. Perquè hi ha de tot, en el carrossell : camells d'altres gèpes ; cavallets de sang noble, la testa indòmita de cartó guarnida de plumalls ; elefants d'orelles de pàmpol, predilectes dels menuts... I aquella baldufa que gira amb moviment de rotació, amb independència del voleiar general del «caballitus». Es difícil d'abastar-la, mes totes les noies casadores hi volen pujar, i totes s'hi maregen. Xivarri. Un crit d'auxili :

—Werna ! Ajuda'm !

Werna, un mosso alemany recollit de la pols i de la fam d'aquests mons de Déu, s'atansa, i cenyeix, amb la protecció dels seus braços, els cossets fràgils que es lliu-

ren confiadament al minyó ben plantat. Sens dubte, aquesta és la millor atracció del carrossell. Els homes espïen gelosos.

—Werna, ajuda'm!

L'amo somriu. Què li importa, ben mirat, tot allò que diuen del mosso i la dona? Diners vinguin!

—Werna, aquí!

Werna avança amb el seu pas indiferent. Ara s'ha aturat, i els seus ulls somnïosos esguarden la nit. Sospira amb recança. Es que ja n'està tip fins no sap on, ell, de tot això. Si fos a fer, ara! No faria, ben segur, tanta bestiesa...

3

...Que si ho haguessis sabut, no hauries fet tanta bestiesa. Quina calor, la d'aquesta terra d'infern!... I ara, a Meissen, a la mateixa hora, la gent passeja, abans de sopar, per la vora del riu, i ofrena a l'Elba el present de totes les mirades. L'Elba, com que és agraït, remoreja entre tells, i dulcifica la cremor d'un dia de sol amb la fresca de les aigües gallardes. I tu, aquí, t'has d'acontentar amb la riera seca, i la cridòria de les acaballes de la festa, i la

fetor atapeïda d'aquesta gernació baladre-
ra, i la música murgosa, i la roda del Ka-
russell en inacabable brandar, que ja ma-
reja... Més t'hagués valgut restar a casa,
i obeir el pare, i ésser un bon obrer, seguint
tradició de família. Ets un beneit, Werner.
Penses, potser, a recular? Això ja no té
remei, no t'hi capfiquis. I què? Ara series
com Konrad o Franz o Peter. Panxut, amb
grasses sobrereres, amorrat a la bona cerve-
sa. Tanmateix, amorrat a la cervesa... No
patir calor!... La culpa fou d'Else, que si
ella t'hagués estimat... Cert que llavors
t'anguniejaves, encara, per cabòries, i et
feia fàstic de sentir parlar sempre de por-
cellana, i de manufactures, i del mestre
Arnold von Westphalen, i del castell de
Scharfenberg, i t'embafeaven les lloances al
genial Kaendler, l'avantpassat. Joan Joa-
quim, amb la boca plena!... Pobre Kaend-
ler, quina patum! I tenia grapa, per a mo-
delar. Segurament, el seriós i bufat Häns-
chen, si t'hagués conegut, s'avergonyiria
d'aquesta honorable descendència... Un
grípia, heus-ho aquí, un grípia i un perdut,
sí senyor. El pare estava en el cert... Al-
menys rebentessin, que refrescaria. Nuvo-
lots prenyats, negres. No n'he vist mai de
tan lleigs, a les riberes de l'Elba... Ella,

però, no t'estimà... Ep! Cada cosa en el seu lloc... que, si no, hauries estat un altre... Vaig, no crideu!... I no suportaries, ara, contactes i carícies furtives... Alguna dona bonica. Com Else cap, però... Aquesta té les cames fines, ben fetes. Sempre, millors que les de la... Ecs! No tens vergonya, Werner! Mira que lligar-te porcament... així... com una bèstia... per inèrcia! I per a això t'ha servit la murrieria de tanta trotada? Vagabund afamat! Trenta llargues anyades malmeses. Trenta anys, lieber Gott, trenta anys! Quantes coses! Has rodat ja prou, i n'estàs cansat, i voldries tornar... a reposar... Tornar? Estàs boig, Werner? I què? Beure cervesa... Com et rebrien els pares, i els germans, i els amics... i ella? Desenganya't, ets indesitjable. Aniràs rodolant, rodolant... igual que el Karussell, fins que un dia cauràs, i t'ajauràs definitivament, en el camí, com un gos, i bona nit... Llavors t'hauràs lliurat de la mestressa... Visquem... Else, ja ho veus, t'estimo. Però ceneixo la cintura d'aquesta altra... El seu Kavalier em vigila. Es gelós, com el patró. No hi hagi pinyes. No vull aldarulls... S'hi repenja. On vols. A la gropa d'un camell? Potser a la d'un cavall? Hi

ha de tot. Tria... Aquesta calor!... Qui pogués lliscar per la vall del Triebisch, amb la bicicleta! Tu... i Else al darrera... Per la muntanya trona. No tardarà la pluja... Que si ho haguessis sabut, no t'hauries embolicat en tanta aventura, i ara et seuries entorn de la cervesa, en companyia de Peter i Franz i Konrad, i series porcellaner i pare de família, i et veuries lliure d'aquesta dona... i de misèria, i... ja plou!...

4

De primer era un xim-xim pausat i, encara que en temps de Sant Hipòlit, molts se'n rigueren. A la banda de muntanya, però, el cel era feixuc de núvols, i el llampec sovintejava, i el tro bruelava cada vegada amb més empenta. Era últim dia de fira. Els balls ja havien finit. Els homes de l'entoldat, en llucar els senyals de tempesta, s'afanyaven a desmuntar les robes i la carcassa.

—I vós, que no plegueu, Jaume?

—No hi ha por. Aquesta fóra galdosa! No farà res, al capdavall.

Era costum, ja de quan el pare vivia, de restar una temporadeta al poble, passades

festes. Sempre queien engrunes per a escurar, i més aquest any, amb el reclam dels braços de Werna. Altrament, mancava feina en les rodalies fins la vinguda de la Mare de Déu de setembre...

Els benèvols companys de l'envelat l'advertien :

—Mireu, que això s'encapota. Vós sou gat vell, Jaume. Compte amb rierades !

El feudal dels «caballitus» s'agitava d'una ira prompta :

—La rierada, la rierada !... Tots dieu el mateix. No he llambregat mai gota d'aigua en la set d'aquesta riera, i les sangs porto podrides d'arrossegar-me per la roentor de les seves arenes. Penseu ! La humitat que pugui baixar, me la beuria !

Esclatà en rialles. Els altres es desinteressaven :

—Com vulgueu. Allà vós. No direu pas, després, que no us avisen.

Uns pescadors ajudaren :

—Sí, per a vós fareu. Ensumo, però, que durà cua d'aiguats, Sant Pòlit.

Un d'ells afegí religiosament :

—No falla ! Aquest matí, la vella Muntala es cobria amb mantellina. Boira espessa ! No falla !

Un manefla intervingué :

—Us dic que per la collada de la Creu i a l'altra banda, les deuen donar que Déu n'hi do. Nissos i tot.

L'home del carrossell els foragitava :

—Aneu, xerrapetes, ocellots de males absoltes !

...El temps no aclaria. Del xim-xim passà a la plovina i de la plovina al xàfec. La gent es fermà dejorn a les cases, amb el presagi de la rierada.

5

Aquella nit, el mal temps i el molt cansament netejaren el poble de vianants nocturns. Després de les diades de fatxenderia, els joves dormen d'una son feixuga, i els vells els imiten, fatigats de la perllongada complicitat agradosa. El cant escadusser d'un embriac alterna amb la crida poruga d'un vigilant nocturn, i el miolar d'un gat errabund i llunàtic reforça, amb la seva ajuda harmoniosa, el concert de veus, a la prima hora. L'ebri aviat s'ensopeix i cau, ja a domicili, en dolçors de beatitud. El vigilant cerca un redós segur i allí s'aclofa, menyspreant perills, i no piula més. L'animaló, terç viatger de bo-

hèmia, és, guarit acerbament del seu romanticisme, i fuig, amb la cua escaldufada, per viaranys on les ires no acostumen d'arribar...

Refresca i fa de bon dormir. La gent del carrossell, malgrat el soroll de la pluja, reposa també. Werner somnia. Ara passeja per les valls de l'Elba, i la nostàlgia s'omple de grates imatges. L'Elba! L'aigua tan a prop que li sembla veure, tocar, sentir-la com corre... Ell i Else, sols! Les fantasmes són eliminades d'aquesta felicitat tota nova. Renaixença. Qui se'n recorda del llot de les passades baixeses? Ja s'ha fos la memòria de les fams innombrables, l'encanteri del baix lligament amb aquella dona... Else!... l'aigua!...

Es despertat amb violència. L'amo el sacseja, tot baladrejant-li, esfereït, un nom. Werner endevina: la rierada! Tràgic moment de siluetes aterroritzades. Vagaregen, mig nues, en busca de refugi, el carro abandonat amb rapidesa. El monstre, cada instant més pròxim, bruela, invisible, en la foscúria. Acull miraculós d'una porta. Els primers bots ara baixen d'ample a ample, molt alts i majestuosos, escombrant d'obstacles la pompa de llur pas triomfador...

El ruixat no calma i es complica amb

pedra. L'espetic desperta els veïns. Hom medita en la desemparança aliena, i és colpit de santa caritat, i mormola :

—Pobra gent!...

I es tomba, satisfet del calent recer, de l'altra banda.

6

A la matinada, hom aprecià tota la magnitud del desastre. La rierada tombà el «caballitus» per la banda de la maquinària, i l'havia rebotit contra el matusser casal ambulant, i era una massa inaprofitable de ferros retorçats i fustes esmicolades. La nova corregué amb rapidesa per tot el poble. Consternació. Curiositat. La trapaceria s'enfanga en la complaença morbosa de les reaccions primeres. Ritme d'un comentari :

—Pobra gent!

La veu de pietat d'un envejós s'elevà, acusadora :

—Fort! Massa va bé! Voler xuclar les rels dels calers honrats! Costa guanyar-los i una bambolla de *musica* te'ls eixuga. I per a pa, després? Sí, dejuna, que el vici escura...

Un ajudava :

—No poden queixar-se. Prou se'ls avisà!

Insistia :

—No són ells, els únics. Altres grinyolen. Els marges, esllavissats. Les vinyes, arrasades per la calamarsa. Tota la collita, perduda!

El cor subratllava :

—I aquí? Si arriba a ésser dues nits abans, amb la fira i les ballarugues...

—I sort que el xurrer havia plegat que, si no, també hi peta...

—Càstig de cobejances! No jugaran més amb el Patró Sant Pòlit!

L'apocalíptic s'allunyava. El murmuri anterior es sobreposà :

—Pobra gent!

Aquesta lletania d'intencions compassives derrotava la resistència de les males ànimes :

—Pobra gent!

Un sord ingenu preguntà a un veí enclexinat, gorra galana :

—Què dius?...

El presumtuós s'estarrufava, gallejant suficiències :

—Dic, gran, que «pobra gent».

Rotlle de commiseracions. La dona que havia recollit els del «caballitus», explica-

va la seva intervenció, per centèsima vegada :

—M'estava oint el terrabastall de la pedra...

Un impacient, ja assabentat de la història, inquiria :

—Ells vingueren a trucar al vostre portal?

Els altres manaren :

—Deixa dir...

El conte s'allargassava. La dona posava en el seu punt el coent de l'anècdota i del detall :

—...I us asseguro que estaven ben boits. L'home no feia més que plorar, i ho maleïa tot, i volia morir-se...

Una altra interrupció :

—I el gavatx?

La narradora aclaria, voltada de l'opi d'assentiments :

—Aquest rai! Com que no ha de perdre-hi res. Mireu's-el, allí, tan fresc...

Signava. Els homes del «caballitus» ara sortien, i començaven a treballar en les desferres. Voluntaris joves s'aprestaren de seguida a ajudar-los. Vells de molta experiència aconsellaven ineficàcies. El plant compassat de les llàstimes prosseguia amb la mateixa cantarella :

—Pobra gent!

I desfilaven homes, i dones, i quitxalla, i tot el poble. I la compungida exclamació s'eternitzava:

—Pobra gent!

Un que fou batlle en temps passats, enemic polític del bàndol que regia en l'actualitat els destins de la vila, indagà, escruixit de la segura resposta:

—I l'Alcalde no ha vingut, encara, ni ha tramès cap brigada?

Negació. Tothom s'indignava:

—Brètols! No preocupar-se d'aquesta ruïna!

L'instint anàrquic, sempre latent, es traduïa en acerba crítica contra les autoritats. Llurs mateixos partidaris callaven, no trobant mots per a justificar l'absència d'actuació. L'ex-batlle somreïa.

—Brètols!

El tumult d'una baralla esclatà, de sobte. L'home del «caballitus» estrenyia el coll de Werner i balbucejava, foll de ràbia, paraules inconnexes:

—Tu... en tens la culpa, que m'has encomanat la malastruguesa. Per què no pararíeu, tu i ella, al mar?

Avalot. Hom cuitava a descompartir-los:

—Que et tornes ximple? Quina part hi té el mosso en l'atzagaiada dels elements?

L'home es calmava. S'assegué en un pedrot i gemegava en silenci. La roda dels affligits continuava, elegíaca:

—Pobra gent!

El plany atziac emplenava la quietud del matí:

—Pobra gent!

El sol sortia entre núvols, i posava en tanta desolació una daurada nota consoladora...

7

Fou el màxim esdeveniment d'aquell estiu, en la vida migrada del poble. Senyor, escruixia tanta dissort! Totes les converses reflectien la generositat consternada de les ànimes, i alguna novena escadussera a Sant Hipòlit s'estroncà, a mitja eficàcia. Hom pensà, tot seguit, a alleugerir la situació miserosa de la gent del «caballitus», organitzant una collecta pro damnificats. L'Il·lustríssim Ajuntament encapçalà la llista dels donatius i, per espai d'un matí i una tarda, postulants gentils, lluent de zel, de suor i d'optimisme, recorre-

gueren la vila de punta a punta, en recerca d'almoïna.

...Recaptaren tota la moneda falsa i estrangera. L'èxit augmentà. A última hora, els capitals s'abstingueren. Veus afirmaven que la gent del «caballitus» tenia les hisendes assegurades. Hom preguntà «si d'aiguats també». Alguns juristes de fresc opinaren que no. Amb tot, el diner és covard i espantadís de mena, i havia sentit ja les campanades d'alerta, i es fermà a tota pressa dintre la closca indestructible de les bones paraules negatives. Ni un cèntim, ni net ni brut, eixí, en endavant, de les riques bosses per a emplenar la barretina-exhibició de la Caritat!

8

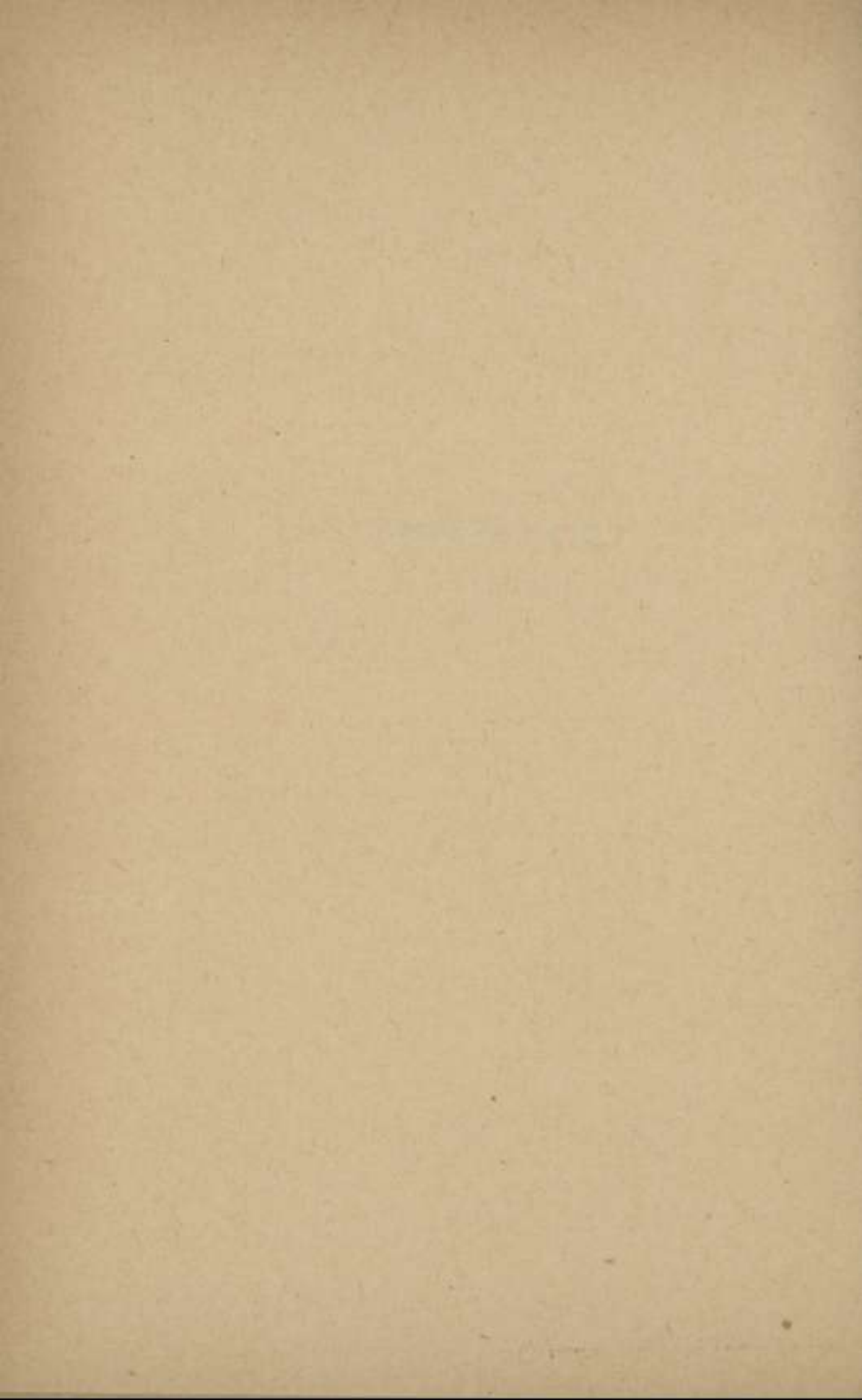
Les hores llisquen, inaturables, i el lent canvi de les estacions s'acompleix. Cada dia porta la seva frisança i l'oblit de velles alegries i angoixes antigues. Els senyals d'hivern són bandejats, i retornen els cels clarosos d'estiu. La murga dels entoldats ressona altre cop, engafitosa de notes de vals. El xurrer valencià escampa a grans crits l'excel·lència de la seva mercaderia.

Volta la roda d'uns altres cavallets. Nova gent : hom intenta, cobejós del llarg guany, l'arriscada aventura. L'escarment aliè no alligona. El poble, esborrat el viu record de la passada tragèdia, es lliura a l'anhelosa bullícia de la xaranga. De tard en tard, el rèquiem d'un comentari :

—Ves, què deuen fer aquells pobres !...

Espetec de focs d'artifici. Un cap llunyà de núvol remou en tots els esperits l'angúnia del desastre possible. Enlairada en la calma d'agost, sobre l'esclat de xafogor i de disbauxa, la glòria oficial de Sant Hipòlit.

LA LLÀSTIMA

«Lo que aquí hace falta es... que vivan en unanimidad de sentido, y con la verdad, con mi verdad, no vivirían. Que vivan».

UNAMUNO.—SAN MANUEL BUENO, MÁRTIR.

Què voleu que us digui? El pobre Joan Vulgar (aquesta mena de conillet d'Indies psicològic que tots coneixeu) havia acabat per no creure en la llàstima. No, la llàstima no existia. Era un concepte buit de contingut. El seu anguniós escepticisme féu trontollar l'anònima felicitat robusta dels amics :

—No és possible el que tu afirmes. Et calumnies amb aquestes pèssimes fantasies de pensador dolent !

I s'aprestaren a defensar llur inestimable pau interior. I li ofrenaven, adalerats, abundosos exemples. Joan els rebutjava :

—No. El que em conteu no és llàstima. És... què sé jo. Hipocresia, convencionalismes... Llàstima, mai.

Fins que, un dia, els companys es cansaren d'ell, i trameteren un missatger per advertir-li-ho. Aquest enviat, un noi es-

cardalenc i gens humorista, començà d'aquesta guisa :

—Mira, ja n'estem tips. Tens l'obligació de creure en la llàstima. Altrament, què seria d'aquest món? La llàstima existeix, ho sents? Com existeixen altres virtuts: l'honradesa, el sentit del deure, la voluntat del treball... Si no creus en tot això, almenys fes-ho veure. O tanca't a la torre de vori de la teva misantròpia, i calla, i no empipis.

Implorava, acovardit i humanitzat, de sobte :

—Si per a tu no hi ha sol, deixa que els qui volem viure ens fem la illusió que gaudim dels seus raigs !

Tornava a amenaçar :

—No facis massa mofa del que no comprens. Baixa el teu cap i confessa la teva ignorància. Tingues en compte que una sola Justícia governa l'Univers, i procura que la Venjança no s'abrandi damunt teu !

El parlament finit, el digne ambaixador s'acomiadà. Joan va respirar, alleujat. Perquè aquell amic era un perill. Llegia Smiles, i preparava, en aquell temps, oposicions a càtedra de Moral...

Amb tot, Joan reconegué que l'objecció era justa. No hi ha dret d'amargar la vida

dels qui tenen l'amarg voler que aquesta no els sigui amarga. Cadascú amb la seva lluita! Joan va callar, i va fer-se a la presó de la seva misantropia, i ja no visitava les antigues relacions. Algú comentà, al principi:

—Què li passa a aquell que no parla ni saluda? Ha tingut desgràcies de diners o família?

I, davant la resposta negativa, hom s'encongia d'espatlles, i assegurava:

—Doncs, si no té motius, és que està foll.

Ningú no el coneixia, ja. Joan, lliure i sol, anava furgant en el concepte de la llàstima. I cada vegada ho veia menys clar. Perquè, què seria llàstima? La reacció del nostre esperit davant les dissorts alienes. Reacció de fàstic, de repulsió, de crueltat? De compassió, senzillament. Joan es perdia, i restava igual que abans. Què és compassió, doncs? Aquell afecte de llàstima que experimentem davant els sofriments del proïsme. De llàstima! Com sempre, les paraules fallen. Joan es preguntava si és que hi ha conceptes rera les paraules o no existeix res, fora d'aquestes, i l'home és, sols, un mecanisme productor, una sitja conservadora de mots. Al diable el Diccionari,

infecte hospital de les malaurades Idees fallides! Joan es desesperava, i la seva memòria burxava en el passat, quan ell tenia, encara, una tranquil·la intuïció de la nobilíssima llàstima. Fou, el seu, un trist pecat d'idealisme! Joan havia cregut, en aquells temps feliços, en una atracció misteriosa, en una vibració ràpida, quasi elèctrica, per a l'infortuni forà. Havia cregut en la sinceritat d'un sentiment net i pur, no contaminat d'egoïsmes, allunyat de baixes i d'elevades mescles. Un sentiment espontani, sense raons, ni motius, ni raciocini, ni vacil·lacions, ni febleses. Sentiment d'una espiritualitat quasi fisiològica, d'una força fisiològica gairebé espiritual. La realitat esborrà la imatge egrègia. Llàstima? Per què? De què? De la cama trencada, de l'ull rebentat, del braç paralític, del cervell mut? En el fons (Joan pensava) una alegria salvatge, pròpia del mancat de tares. Llàstima per la mort d'algú? Res més que una confortadora joia disfressada: encara no ha arribat el meu torn. La caritat, germana de la llàstima? Un conveni entre Déu i l'ànima per tal de resoldre l'interessant afer de la salvació. O bé el desig primitiu d'allunyar el malefici que l'excés de felicitat acostuma a dur. O, simplement, el vo-

ler apartar del meu camí nafres i llebrosies perquè no em glacin la tebior de la mica de sol de què frueixo. I, un cop he portat a terme l'acte de pseudo-llàstima, una suau escalforeta, un digestiu acontentament de mi mateix, em pinta les galtes de vermell i judico que sóc molt bo. Tot seguit, m'entren dubtes, turmentat per la fita-noció (Fata Morgana espiritual) de Límit. Medito que potser n'he fet un gra massa, i sento una gran pietat de mi i de la inutilitat probable del meu recte obrar. El meu tarannà bondadós m'entendreix, i m'afanyo a comunicar-ho als que em volten. La lloança pròpia em raja dels llavis, opulenta i sucosa com una fruita madura, entre glopades d'humilitat standard, ratada i estomacal, emmagatzemada per a aquestes ocasions...

...Aquests eren els neguits de Joan. El seu capteniment esdevingué tan fantàstic que desvetllava la curiositat i la mofa sempre alerta. Vagarejava pels carrers, convertit en nou Diògenes. Qualsevol se li atansava :

—Què cerqueu?

Joan brandava la testa. Ell sols buscava la llàstima, que s'havia escapolit, i no la trobava en cap indret ni en cap home. I

es posava a bastir, a tota pressa, el seu absurd i desgavellat sistema de filosofia. Hi havia rotlle i rialles. Aviat la gent, en veure l'inconegut, es tocava, amb un dit, el front, i mormolava:

—Aquest és aquell...

I, si duïen criatures, les separaven, amb vigilància sol·lícita, de la seva vora.

Joan Vulgar visqué, durant un temps, una vida interior intensíssima i recòndita. Les poques frases que la seva excessiva complexitat cerebral podia estructurar eren greus i profundes, de drings insospitats, solemnials i malenconioses com les lentes campanades d'un Ofici de difunts. Els seus escassos familiars, acostumats al Joan Vulgar d'abans, no podien transigir amb aquest Joan Estrany d'ara, fosc i difícil per sobra de pensament. I el cregueren, també, pertorbat, i estigueren a punt de metre'l en reclusió. Joan, però, es salvà. Es salvà perquè era Joan, i Vulgar, i la seva sang havia heretat la inèrcia i el limfatisme de moltes generacions. Joan no pogué superar la fase d'excepteional crisàlide, i metamorfosar-se en una definitiva papallona boja i brillant.

...Trobà la salvació en un ambient de

clínica. Jo no us donaré detalls de com hi anà, ni del perquè, ni, com a evangelista, m'interessa.

2

Ambient de clínica. Fred, miserable amb pretensions de luxe i de refinament. Un rètol a l'entrada: el nom i el prestigi d'un operador famós. Trucades inacabables de telèfon. En aquests pomposos sanatoris particulars, el dolor està catalogat en grotesques jerarquies de base econòmica, repartit en compartiments segons una sàvia mesura de preus. Aquí no hi ha, com a l'Hospital, l'anonimat del dolor, l'íntima i bona companyonia del llit, el fracàs en comú de tantes vides. Aquí hom furga en la mentida embrollada dels miracles aliens i s'estén, per tota la casa, una subtil teranyina de xafarderies. Hom es lliura a la divertida cabòria de sospesar la malura acerba amb les balances de l'herència possible, i algun familiar s'imagina i concreta, en forma de pa d'or, el cranc del parent rondinaire. Tothom sent a flor a pell, a base d'una gradació rigorosament establerta, preocupació i tendresa per al malalt estimat, i compadeix el patiment del veí

invisible que la trapaceria endevina molt pròxim, important, encarcarat i inabastable. Aquest interès va descendint per l'escala de valors fins a arribar als soferts i ignorats pacients de la sala general...

Ambient de clínica. Quiròfan. Vidres. Vidres purs. Vidres simples. Vidres que fan més amable l'escalforeta del sol. Llum, molta llum. La paret esmaltada projecta l'eterna mobilitat dels colors de l'iris. Juguinegen, corren, s'empaiten, enlloc no s'aturen, van i vénen, rellisquen... Fredor de marbres i niquelats llampants. Pinces, bisturís, agulles. Filagarses de cotó fluix, esgarrifós com una unglà esqueixada. Dues infermeres, cloròtiques, vagament sentimentals, d'una maduresa ja definitiva, irremeiable. Baf remot de carns masegades, de pus desinfectat, de suors angoixoses. Alternant, la fortor, més concreta, de iode i de cloroform. En el centre de l'habitació, la taula d'intervencions, llisa, i, ajagut damunt d'ella, un trist cos d'una nuesa sucosa i esquelètica. Ambient de clínica!

3

Aquell home contava a Joan Vulgar :

—...Que si n'he passades?

Rigué suaument.

—Massa i tot. Què us diré de la meva vida...

Vestíbul del quiròfan. Operaven la muller de l'infeliç, i ell no es podia aquietar, i no gosava, tampoc, entrar-hi. Era un bon home insignificant. Els ulls, d'una expressió d'animal apallissat on es llegia la por de fer nosa. Ara s'aturava davant del Vulgar i prosseguia :

—A casa, allà a la Maresma, érem molts i la terra, poca. Ja de petit sabia que no hi tindria la vida, i rumiava on podria anar. Em parlaren d'Austràlia, i, molt jove, abans dels vint anys, emigrava, amb una colla, a Nova Galles...

Evocava :

—Austràlia ! Ramats, i el blat que rosseja fins a pèrdua de vista, tan alt que cobreix un home ! Terra galana, no es pensi. Terra que vol ésser treballada amb fe. No li vaig escatimar les suades, jo. No planyí esforços, i, amb constància, reunia uns quartets. Als pares, fins que es moriren, no els faltà res, li dic. Vaig tornar a aquest país per casar-me, i la dona, després, m'acompanyà a Austràlia...

S'interrompia amb freqüència per es-

piar, a través de la porta de cristalls enigmàtics, les pampallugues de l'amargós procés. Continuava, tot seguit. Tingueren fills. Foren feliços. Temps de ruïna, a la vellesa. Fallides de bancs. Males collites. 'Epidèmies de bestiar. Crisi. Ells volien acabar a l'indret de naixença. Els fills es quedaren en el llunyà continent, enfront de les hisendes depauperades. Ja aquí, l'esposa caigué malalta. L'Hospital els horroritzava, i s'havien redossat, sacrificant estalvis, en aquell recer. Deia les coses sense agror, senzillament, amb una resignació fatalista. Confiava en l'operació...

L'operació fou realitzada amb èxit, però la dona es morí. Tota una nit agonitzà, en ple desvari, i els crits bandejaren la son de la clínica. A la matinada finava.

4

Coincideixen. Esquema: el Vidu, Joan Vulgar, un Convalescent. El darrer parla:

—Sé que la vostra muller va millor.

S'interessa:

—N'esteu content, suposo.

Una lleugera vacillació. L'afirmació generosa, de seguida:

—Sí.

El Convalescent (no cal dir-ho) no en sap res, de la tragèdia. És molt impressionable, prompte en les seves emocions, i ha estat greu, i hom li ha encobert la veritat per por de recaigudes. Insisteix:

—El surt que ens ha fet passar!... Vaja, la crisi nerviosa, vençuda. No ha estat res. Molt content, veritat?

Els ulls del pobre home s'humitegen. A baix, a la capella, la muller! Té, encara, força d'afirmar:

—Sí, senyor.

L'altre s'acomiaada, indiferent:

—Me n'alegro. Que la sort continuï!

Es separen, ja per sempre, i no sabran res més l'un de l'altre. El Vidu, amb el seu desconsol. Joan Vulgar, espectador silenciós, sotraguejat. El Convalescent... L'estat anímic del Convalescent?

...Aquell vespre, el Convalescent, en ficar-se al llit, mormola:

—A veure si avui aquella bèstia no ens deixarà, tampoc, dormir tranquils. Fuma! N'hi hauria per a escanyar-la!

I badalla, i es tomba, i aviat ronca. Silenci: aquests foren mots reservats per a goig i secret de la coixinera.

5

...I ja haureu comprès que Joan Vulgar fou salvat per aquell diàleg memorable. La llàstima existia! La llàstima angèlica, encarnada en un petit ésser miserable! Perquè Joan raonava així: el bon home havia reprimit, quasi instintivament, el seu gran dolor, per tal d'evitar a un estrany un altre de problemàtic i efímer. Pudor, potser? No cabia en un esperit tan senzill. Llàstima, llàstima pura per a l'inconegut feble, llàstima elevada i gloriosa!

I Joan tornà a ésser el Vulgar d'abans i de sempre. I fou propagandista de la bona nova i reconquerí les amistats disperses. Ara s'ha anglicitzat i juga al golf, encara que és dels voltants de la Selva. A estones perdudes espera, amagat entre les flors, el vol de les abelles, brunzents, regalimoses de llum, grosses de mel. I, quan les bestioles s'endormisquen en alguna corolla virolada, tot xuclant el nèctar dolcíssim, Joan, armat d'unes tisores, allarga el braç, amb decisió, i talla els confiats animallets arran de l'abdomen. Aquest esport nou es presentarà, per primera volta, segons rumors, a les vinents Olimpíades, i

Joan espera, si no surt algun contrincant nordamericà escadusser a última hora, ésser-ne declarat campió de totes les categories.

.
Que no sabeu per què dic això i a qui ho dic? A tu t'ho dic, i a vós, i a tots vosaltres, també.

VENDA I PASSIÓ DE LA MALERA

*« Que difícil és que l'home calculi rectament
el que ha de sacrificar, enfront del que pot
guanyar! »*

*« El matrimoni és el principi i el cim de
tota cultura ».*

GOETHE.—LES AFINITATS ELECTIVES.

Una cova prop de la mar. Rampa d'accés, empedrada de parracs i llaunotes. Cau de mal averany, ofegat de sostre. Incondícia. (Un purista en diria...). Caliu somort d'un foc de fullaraca. Al seu entorn, Saragossa i l'Hereu de la Borda, mig embriacs, celebren un conveni de compra-venda. Ritme de rots. La Malera, nua i esprimatxada, assisteix al diàleg espuçant-se amb gran cura. Aquesta és la conversa dels dos brivalls:

—...Ai, quin càrrec en el pedrer, Hereu! Quin càrrec! El de dalt no em condemni!

—Què xerres, fadrí? No gemeguis. Paraula és paraula. Penses que t'enganyo? Com aquestes! Fes, però, el que et convingui...

—Ai, quin càrrec, quin càrrec! No em

trovés en la negra misèria! Creus que m'emporcaria de brètol?

—No n'hi ha per a tant, homo! Negoci... Bé, quedem, fadrí, a la darrera paraula.

—Ai, no em diguis fadrí, que no en sóc, Hereu! Que em vaig casar amb la infeliç, per la Santa Mare, la passada nit de Fogueres. Ella m'és pròpia. Veritat, Tonieta?

Plant de la meuca:

—Peça! Mal homo! Ànima del dimoni! Jo també he passat per les Fonts, encara que no recordi! Penses que sóc una bèstia? Ma, i per tan poca calerada! Menys que un mal pollastre! I és així com t'obligues al jurament de la Pistola?

—Ai, no xisclis, Malera! Es la pura misèria!

—Capta, gandul! No beguessis. Capta. Aquest homo ni sap treballar!

—Mira que no t'ataconi, Tònia! El treball és feina de dones. Per alguna cosa et vaig fer esposa legítima! I tu trotes i em tornes, després, amb el ventre ple i les mans buides. Càstig de la massa honrada, Hereu!

—Bé, pleguem el ram, Saragossa. Ja em cercaré xanguet en altra banda.

—Espera, Hereu, no te'n vagis! Aflui-

xa més i no escanyis, Hereu. Es de consciència!

—Ni gota. Preu fet. Quatre de l'ala. Sóc de paraula!

—...Espera, espera! Palpa-la, Hereu. Palpa-la! Carn de glòria. Mira! Ferma i de confiança, t'ho dic. I no tinguis por que t'encomani cap mal, si no són puces. Practica netedat. I tot això, per quatre podrides? Ai, que no em condemni!

—Lladre, mal homo! Trafiques amb carn batejada! Així et vegi penjat d'una branca ben alta!

Intervé l'Hereu de la Borda:

—...Quatre i prou, Saragossa. Aquí les tens.

Mana, dominador, a la bagassa:

—Apa, anem. Tu, posa't sac i falldilles. Recull el farcell. Estàs? No triguis, que no et venti un clatellot. No te'n pene-diràs, de mi, si m'ets manyaga.

—...Ai, que no em condemni, Hereu! Es la misèria, la negra misèria!...

Saragossa recull les monedes, i les fa dringar a la claror de la foguera. Després s'ajeu, i s'amorra a una botella, i xarrupa, carregat de vinassa. El de la Borda arrossega la Malera, i les dues ombres es perden rampa avall. Encara arriba la veu de

la dona, que forfolla malediccions :

—Lladre ! Mal homo ! Així et vegi penjat de la branca més alta !

2

A la caverna, Saragossa, ajagut, dorm l'excessiva vinada, l'ampolla buida en una mà. Un follet lleig i garrell surt del ventre de vidre i pessigolleja el nas de Saragossa. El follet esbronca l'ajaçat :

—Ei, ei ! No ronquis. Mentre tu gonfles, l'Hereu et roba la dona !

Saragossa es grata i mig desperta :

—Qui hi ha ?

—Jo, el teu company, el follet. L'esperit del vi !

—Líquid de mala barreja ! I què vols ? On és la Tonieta ?

—Bèstia ! La Malera se n'ha anat amb l'Hereu, i et deixa en solitud. No badis !

—Ai, ai, la barjaula ! Dius la veritat, veritat de sagrament, companyó ? Aquest és el premi i la fi de la decència. I quins han estat els tractes ?

—Aprofitant l'hora tèrbola, l'Hereu te l'ha comprada per quatre de blanques.

—Ah, respiro. He fet negoci. No valia cosa més. I on són les missatgeres ?

—I on són, preguntes? Sí, busca-les! Amb el mam t'han caigut a les brases, i no en queda memòria.

—Ai, lladres! Pelat i fred, i el llit desfet! Això és trampa! Atraparé els bergants. Mai ningú no s'ha mofat d'en Saragossa!

L'home s'alça i se'n va cap a la porta, multiplicant la ganyota ferotge. El follet s'espanta i empetiteix la figura, ja resignat a retornar a la panxa bavosa. Abans de fer-se fonedís, demana, fracassat, humil de to i de postura:

—Què em donaràs, per l'avís d'amic...

Gest generós de Saragossa:

—Cinc de la dolça. Adéu, follet!

El follet sospira, amb recança, i inicia un moviment de protesta. S'exclama:

—I a mi que sols m'agrada del sec! Pega, la meva!

3

Un camí sobre la mar. Roquissers. Fondàries marines. Siluetes de garrovers i pins, pel cantó de terra. Lluna rogenca, corcada de núvols. L'Hereu i la Malera fan via en silenci. Saragossa els encalça, a través de la nit solitària.

—Ai, atura't! Atura't! Espera que t'atrapi!

—Qui és, Malera?

—El Saragossa, que porta embranzida de la massa mona.

Saragossa s'atansa, alenat. S'atura a unes passes.

—Torna'm-la, torna'm-la, rampinya. Això és abusar!

—I doncs, Saragossa? L'adquisició no fou establerta a dreta llei? Quartets costa. Deixa lliure de polls el caminal i no m'amoïnis amb catúfols.

—Ai, xiules talment com la serp! A què has vingut al meu paratge, verí? T'afigures que et lliuraria de franc la senyora? Ni amb un tresor me la pagues, comptant a tu i tot, d'arròs.

—Per què no m'ho notificaves aleshores? Bé que t'hi has avingut, quan la xerrameca. Porto sec el gargamelló, de convèncer-te. Llavors, bé t'abellia!

—Aprofitares el gavany de la pobra clepsa. Traïdor! Encomana la negra! Resa el trisagi a misericòrdia!

—Vull pau. Dona'm les quatre i jo, la dona. No està tarada, t'ho juro.

—Sí, les quatre! I on són, les quatre? A la teva faixa. Poc les trobo, en els meus

poders. Vinga, no menteixis! La dona, de franc! Sang, vull, i no res més!

—Fet! Ningú no m'ha acusat, fins avui, de lladre, que no li costi cara la dita. Som-hi!

Lluen a la mitja lluna les navalles sinistres. Els homes ataquen i es defensen, amb gran escola. La Malera s'ajup, esporuguida. Lluita brava. A la fi, ha vençut en Saragossa.

—Llest! Hereu, fins a l'altre barri. Prenga per menda.

L'Hereu agonitza :

—M'has guanyat fadrí. Ara, estimba'm, per a fer les coses amb la deguda traça. Tu, Malera, ajuda'l.

Ploricó de Tonieta :

—Ai, Hereu! Quan ja m'acostumava a la idea de la teva intimitat!

—Calla i ajuda'l. Hom ha d'estar bé amb els vencedors. Sigueu feliços, fills meus. Ah, i feu-me dir una missa... de recomanació... per la pròxima diada... de Fogueres. Adéu i... gràcies... per enda...

Xoc! El cos ha romput la closca de l'ona. La lluna, militar i bohèmia, assalta una trinxera de núvols. Tenebres. La lluna ha quedat presonera!

4

La clàssica cova. Saragossa colpeja la dona.

—Ai, que em mates, mal homo!

—Ja et donaré tracte.

—Em llesves la pell i em trenques els ossos. Ai, que em mates! Ho sabrà la Justícia!

—Prova de fer un badall. Serà l'últim. Per què fugires amb l'Hereu?

—Ai, quin homo, mare! Tu em vares vendre, assassí, borratxo, que encara em pudegues de mala brama! Per quatre peles d'indecència.

Saragossa augmenta la violència dels cops, molt indignat. Bramula:

—Per quatre peles! Per quatre peles et deixares emportar per l'Hereu? Ja ni recordo! És possible? Doncs ara provaràs un bon vit. Sàpigues que ets per a mi un tresor, Tonieta. Quatre! Vals molt més que tot això, reina! D'ara endavant, ningú no et tocarà per un cap baix de quinze. Estàs contenta? Figura't: quinze! El límit mínim de la vàlua és aquest. Quinze! Mai no havia anat la carn tan cara!

Saragossa prossegueix la pallissa. La dona es lamenta, atziaga. El foc illumina les nafres sagnants, i emmiralla de tentines i reflexos les parets de la cova. Incondícia. (Un purista en diria...)

CACTUS

*« ... c'est une maladrerie de la terre,
une clinique vénérienne d'arbres... »*

HUYSMANS.—LA-BAS.

Maria Isabel. El nom dringa joiosament en les boques amigues, i salta, lleuger, fins ella, com una ofrena de saboroses promences. Esquema: pit sumari, orella nua, vint anys encoixinats de felicitat. Maria Isabel llegeix Gide, i no l'entén. Lawrence l'horroritza, i amb Pitigrilli no s'atreveix, encara. Un dia la sorprenguérem amb l'honorable Mrs. Glyn als dits. Allegà que s'avorria...

Maria Isabel parla francès. L'anglès el potineja. Confon sistemàticament l'article alemany. D'hebreu no en sap. De català, tampoc. Dialecteja en castellà: pronuncia *cetas* i vol dir bolets. Maria Isabel és adorable.

Es frívola, arrauxada, generosa. Enlluerna amb l'escampadissa de la seva rialla. La mamà, que és una senyora molt com cal, l'estima. El papà, que és un fa-

bricant molt expert, l'estima. El promès, que és un ningú, l'estima. La noia s'abandona al triple amor, i tota nafra de petita enveja és bandejada. Vida clara.

Vida clara, neta, d'un ritme barreja de fox i cinema sonor. Lirisme vergonyant. Esnenografia de Cadillac últim model, cocktails, rimmel i lluna de Sitges. Importació forana cent per cent retocada per lleugeres llepades nacionals. Quintaessència... No puc seguir. Un clam m'eixorda:

—Prou, amic. Ja n'hi ha prou. Tots coneixem Maria Isabel.

2

Jugaven a l'amor:

—Éts delicada, trencadissa, fina com la porcellana...

A Maria Isabel, això li feia plaer. Afectava sordera.

—Com...?

Ell s'anguniejava. Maleïdes petites coses que costen tant de pensar, més de dir i un enorme esforç de repetir! Envermellia:

—Com porcellana, dona!

Maria Isabel rigué, despreocupada:

—No et posis cursi. Vaja *plan!*

Remugava, estrafent una mofa :

—Com porcellana ! Que rodó ! Com porcellana !

Ell li va prendre la mà.

—No te'n riguis. Fa temps que vull una cosa.

Parlaven asseguts a la sorra, de cara a la mar.

—Digues.

—Jo...

S'engargussava. Ella somreia, potser una mica pàl·lida.

—Digues, home !

—Es que... no sé com dir-t'ho. Es...

Ella signava :

—On és el que vols. Aquí ?

Ell afirmà.

—Un grapadet d'arena ?

—Et burles...

Silenci.

—Aquesta xalina ?

Ell ni respongué. Maria Isabel coquetejà :

—Un objecte de... de porcellana ?

—Maria Isabel !

Naturalment, es besaren. Vint segles de civilització enrogiren amb hipocresia. Tot plegat, una escena vulgar i quotidiana portada amb l'elegància, potser una mica

subversiva de l'ordre moral, d'una novel·la rosa.

3

De moment, hi hagué oposició. Hom acostuma de fer oposició en un elevat nombre d'afers d'aquesta vida i, amb particularitat, en coses d'amor. Un prometatge sense contradiccions perd una bona part del seu regust. El record de l'oposició vençuda és, amb recança per haver estat vençuda, l'únic inalterable que resta a través dels normals i, en llur major part, ensopidíssims anys de matrimoni que segueixen. Ja amb el cap blanc i la mirada vaga, hom ho conta a un nét mig comprensiu i mig poca-solta. Hom comença evocant, en to menor, la prehistòrica joventut. Tot seguit, hom s'entendreix i un bri de poesia, amb ferum de violetes seques, anima el relat: la història de l'aferissada oposició, punt dolç i pinyol de tantes vides. L'altra banda interessada, generalment l'ingredient femení de l'hòrrid compost, que assisteix amb la seva madura presència testifical, creu que ha arribat l'hora d'emocionar-se. Malda per arrabassar el mocador de les ignotes foscúries, es

pessiga les parpelles, treu lluentor al nas, xarrupa. El nét procura no riure massa i ja fa prou. El lleu oratjol líric passat, l'evangelista s'endinsa per l'aspra pujada, passa a corre-cuita l'erma planúria i rodola, les illusions escrostonades, pel pedregós i inaturable pendent. Vénen ara els amargs retrets. Hom es plany d'un fet en-sorrat en les teranyines de cinquanta anys enllà. L'avi crida que fou un cop a sangs calentes: era una criatura que no sabia el que es feia. L'àvia mormola una lletania a base de llàgrimes i «Déu et faci bo». Ambdós, a la vegada, aconsellen el nét, poant de l'aigua llorda de la pròpia experiència. El nét, demà també avi, somriu amb menyspreu d'ànima superior. La cri-dòria augmenta. La memòria s'afina, es concreta, es precisa. Sorgeixen a la llum fets, en aparença, oblidats: mai, en realitat, no païts. Hom barreja, enmig del tumult d'ingenuïtats obscenes, intimitats i immundícies d'una fetor de sepulcre. Hom fineix per odiar-ho tot. El nét intervé amb poca eficàcia. Més en té una ombra que anuncia una paraula màgica: el dinar és servit. Hi ha, en el acte, una ràpida treva. Momentàniament d'acord, els dos vells cerquen la mútua ajuda. Les mò-

mies es vincien, i s'empassen en silenci la minestra a règim. *Sic transit...*

En el prometatge de Maria Isabel, hom cregué que el noi, sense ofici i no gaire benefici, hi anava amb «mires interessades». Molta gent opinà. Sobretot, les clàssiques ties, un ramat d'oques pintades i infracurris. Eren quatre verges definitives i irremeiables, d'una virginitat turmentada de mig segle, xafarderes i enredaires. Parlaven a la vegada, i patien collectivament d'halitosi. Com que tenien quartets i no gaire intelligència, foren escoltades de bon grat. La portera aconsellà. El papà jurà. La mamà es lamentà. Maria Isabel plorà. Ella estava massa segura de la seva victòria, per a no desesperar-se a consciència. El resultat fou la presència permanent del futur gendre. Hom li descobrí, ben prompte, gràcies i talents amagats. El papà assegurava que el noi era humorista i que portava empenta. La mamà li trobava certa semblança amb Chevalier, i afirmà que era un bon minyó. A l'estiu vinent, el xicot guanyà una copa en un concurs local de tennis i obtingué un premi en una rifa baixa. Es tornà agosaradet. Discutia sobre medicina, desarmament, crisi, progrés humà, filosofia índia i història natural (sec-

ció de peixos). Feia judicis sobre els canvis climatèrics, i tingué la sort d'empescar-se una genial frase estúpida: la religió és el complement de la guàrdia civil. La dita s'obrí camí. Fou repetida, capgirada, radiada, riguda i comentada en tots els casinos de les Espanyes. Un exaltat la glosà en un míting. Un ximple la recollí en l'antologia d'un full de calendari. La família de Maria Isabel restà absolutament dominada, i hom acordà de celebrar les noces dins d'un termini breu. Oficiaria el Senyor Bisbe.

4

Per a fabricar un tamboret amb quatre potes no sempre són necessaris Isabel i Marfori, la mare Patrocínio i el sant badoc d'en Claret. Aquesta confidència la vaig recollir de la boca doctoral i nicotinitzada d'un fuster lletrat, republicà de quasi tota la vida. Aquest brau obrer, quan tenia el vi trist, teoritzava sobre el que ell anomenava «les tecles de la conducta de l'home».

—Noi, l'home és un piano de tres tecles: enveja, vanitat i luxúria. I totes tres, harmonitzades en un so: dring de calers.

Si, bé, què em contaràs ! Un hom ha viscut !

Tot seguit, referia, entre eruptes, excel·lències de la seva honradesa, i posava en quarantena l'origen legítim de cada espècimen d'humanitat, exceptuant, és clar, el propi i el del casual interlocutor. Aquest digne subjecte solia, també, provar que sovint compadim éssers indignes de la nostra llàstima, i que morir-se jove no és una greu desgràcia. Després he vist que tenia raó.

Maria Isabel a punt de maridar-se. Aquí podria finir aquesta història i algú m'ho agrairia. Els esdeveniments vingueren, però, d'una altra manera, i jo no en tinc la culpa.

El promès havia regalat a Maria Isabel una collecció de cactus. Sabeu el que és un cactus ? Segurament n'heu vist a grapat, sobretot d'un temps ençà. N'heu adquirit algun cop i els heu admirats intensament, per esnobisme. Un cactus (el botànic diria) és un individu de la gran família de les cactàcies, subdividida en unes mil cinc-centes espècies. Llurs troncs carnosos poden prendre les formes més rares i meravelloses. En general les cactàcies, adaptades als sòls i climes més ei-

xuts, no tenen fulles. Les funcions d'aquestes les realitza el tronc, ric en clorofilla, i protegit per una cutícula molt gruixuda. En lloc de les fulles, els troncs de les cactàcies estan armats de feixos d'espines, coberts, a vegades, per pèls llargaruts.

Un cactus és (segons el cultivat criteri del publicista de novetats estrofolàries, aquest absurd ésser mediocre i anònim, endèmic en totes les revistes que s'estimin) la planta de la nostra època, planta deshumanitzada, sintètica i simplista que lliga amb el dinamisme i l'estilitzada fredor geomètrica dels decorats moderns. Qui no l'entengui no és ni intelligent ni exquisit. Anatema !

El cactus és, en realitat, un càstig que els indígenes d'Amèrica infringeixen en l'esperit de l'home blanc. Es la venjança de les races de color, el crit de rebellia de pobles de sempre sotmesos que imposen ara, a la nostra cultura en equilibri, la ganyota de les ofrenes exòtiques. Roma, fallida, es dóna al decadentisme de cultes asiàtics. Europa, agostada, es lliura a la follia d'adoracions bàrbares : el *peyoie*, la música negra... Algú ha donat ja l'alerta. Endebades. Volem banyar el nostre cerebralisme en les deus d'un primitivisme sen-

se complicacions i ens esbaldem, indefensos, en una vella i inexorable salvatgeria sense límits. La selva africana riu, i cedeix a la terra vençuda l'estrident sortilegi dels seus ritmes. El desert mexicà trenca el misteri dels arenys, i bolca, damunt del Continent assedegat, el gest barroer dels seus cactus, fantasmagòriques llopades vegetals. Cauen a grans glops, mostrant al cel la greixosa nuesa dels cossos monstruosos: rodons i allargassats, prims i cilíndrics, estriats i cantelluts. Són membres que han sofert mutilació des de l'eternitat de la Voluntat creadora i s'afanyen per trobar el complement impossible. Afrosos hospitalitzats sexuals, corcats per malures vergonyoses. Multiplicada encarnació de Tiffauges! Aquesta és la raó de llur èxit. Les dones s'enllacen de mans, i ballen, entorn del nou ídol, la fàllica dansa...

5

Illusionada, Maria Isabel cuida la collecció de cactus, diminuts fills espuris del gegant Sahuaro. La fina bellesa ressalta, rodejada de la lletjor cínica de les plantes. Un dia, en tocar inadvertidament el tronc d'una d'elles, es fereix en una mà. Un

rajolí de sang fresca degota de l'esgarrinxada, i cau, com un present místic, damunt el cactus. L'escena té un simbòlic relleu de sacrifici. Ningú no li dóna importància.

Un matí, Maria Isabel no es pot llevar. Es queixa d'un adoloriment a l'esquena, d'un encarcament a les mandíbules. Els remeis arriben tard. Maria Isabel es corba, en ple espasme tetànic.

6

Voltant el llit, el pare, el promès, la mare. Maria Isabel ja no els coneix, atenta, tan sols, a unes veus que li burxen l'orella. Tres són les acusacions, d'una força d'allegoria medieval:

—Maria Isabel! Maria Isabel! Què n'has fet, de la teva bellesa!

—Maria Isabel! Maria Isabel! Què n'has fet, de la teva joventut!

—Maria Isabel! Maria Isabel! Què n'has fet, de la teva vida!

De sobte, Maria Isabel es troba perduda en un bosc de cactus. Cactus de la desesperació, cactus de la misèria, cactus de la fam i del crim. Totes les llebrosies que ella ha eludit, protegida pel seu robust es-

cut de felicitat, reviuem, en aquesta hora, personalitzades en la corrua de les plantes macabres. Horroritzada, Maria Isabel prou voldria fugir de la visió fatídica. Però no pot. Els cactus la menen en llur sardana i se l'emporten. Ja ningú no sap on és Maria Isabel. Einstein, amb les seves teories sobre l'Univers, no ens ho podria aclarir. Ni Angeles Santos, amb la seva pintura torturada. Ni Sigmund Freud, des del seu pertorbador laboratori d'ànimes. Ningú. Sols resta la despulla retorçada d'una noia de vint anys.

Com que no és sots-caporal de sometent ni president de cap associació bancària, la seva esquela és llisa, sense transcendència social. Maria Isabel deixa un record buit i amable, i confirma l'exactitud de la sentència del vell fuster. En la penombra, els familiars ploren. A poc a poc, l'oblit va tenyint de verdet el marbre del sepulcre.

El promès fou, naturalment, el primer a consolar-se...

PAULINA

«Miserarum est neque amori dare ludum...»

HORACI.—ODA XII. LLIBRE 3.er

A la fi s'ha adormit, i ara somriu entre somnis, creient-se bella i que pot pecar. Totes les nits, Paulina és visitada pel dimoni, i espera, amb anhel, la vinguda delitosa. A una alta hora, quan la noia ha prou mullat de llàgrimes la coixinera, i el silenci embolcalla d'estrelles i teranyines de boira la serenor del cel, el nuvi infernal arriba, precedit pel cant d'un gall, fent mofa de la finestra un xic estreta. El diable és alt, esvelt i presumtuós. Va sempre ben enclenxinat i, a l'estiu, deixa que la lluna empallideixi les nues carns negrenques. A l'hivern, Paulina, que pateix per ell, l'obliga a abrigar-se perquè no es refredi. És un dimoni tempestuós i meridional. Li plau de parlar de fetes estrepitoses i arrauxades, en el fons d'una malignitat una mica innocent. Ell les pondera molt, proclamant-les meravelles, i Paulina fa

veure que s'escriuix, perquè sap que a ell això li agrada, però tot plegat ho troba un bon tros infeliç, i creu que, si ella fos en el seu lloc, ho endegaria millor. El diable, la narració finida, s'ajeu al costat de la noia i la besa, alenat, en els llavis. A vegades, l'alè del maleït fa fortor de vi i de ceba escadussera. Paulina renya el galà, perquè la bravada l'ofèn, i ell, aleshores, riu i li omple el pit de bavalles.

El colloqui d'amor perdura fins a la matinada. A trenc d'alba, quan la vida del nou dia que es desvetlla allunya la tenebra, l'íncube es deslliura de l'abraçada insaciable de la noia i desapareix, voleiant, per l'espai encara amic. Sempre s'escau que un gos rodamón el vegi i acompanyi la fugida forçosa amb la salutació d'un lladruc funerari. Paulina, llavors, es desperta, i es mira els braços desolats, i s'atansa a poc a poc, temerosa de la quotidiana revelació avorrible, al mirall bonyegut que penja damunt la calaixera. El mirall rebutja fredament, sense una glassa de misericòrdia, la imatge poc sortosa. La noia es desconsola, i se'n torna cap al llit, i es rebolca entre els llençols, cridant, amb gestos d'una inútil lascívia ingènua, el diable, que no ve. Paulina plora baix baixet la seva

desgràcia i, de sobte, se li acudeix que, si ara es morís, bé podria damnar-se. S'imagina el gènere de turment abrusador a què quedaria sotmesa, la plàstica del foc avançant en cortina de flames, allí, tan a prop d'ella, que li sembla veure com les espurnes salten al seu entorn i li socarrimen la pell. Paulina s'humilia, i prega perquè sigui lliure de temptació i els Sants la protegeixin de les urpades del Mal.

Toquen unes campanades. Paulina, ja més tranquil·la, les compta i es lleva amb presses. Es vesteix de seguida per anar amb la tia a missa primera. La tia, com que és vella, remuga per sistema una advertència malhumorada. Surten. Al carrer, unes veus les acullen i llagotegen, amb calculada lloança:

—Anem! Es ben ardida, amb aquests freds, la senyora Teresa...

—Sí, fa un taro que escampa.

—Els anys no li passen. Hi ha salut, gràcies a Déu.

La taralla augmenta. Una salutació reverencial unifica en un so la poca-solta tremolosa de les gorges. Tots els veïns coincideixen en l'expressió del desig i en la submissió del gest:

—Bons dies, senyora Tereseta i la companyia.

—Que Déu la guardi de prendre mal i ens la conservi, senyora Vallalta.

Les unces de la vella enlluernen d'un groc servil els ulls i les paraules d'aquella gent. Tots esperen el pas de la majora opulenta, i vigilen la silueta atrotinada que s'esborra, a poc, en la calima del matí. Paulina, en canvi, la guaiten d'esquitllentes, amb una mitja llàstima protectora i mofeta. Paulina no té nom en la xerrameca del poble. Paulina és un reflex de la caritat de la «Fragata» potentada. Perquè Paulina...

Perquè Paulina és òrfena, pobra, lletja i geperuda.

2

Ella prou voldria confessar-se d'aquells somnis, però la vergonya la detura. Ella es contempla, ofegada de penediment, afanyant-se en una dificultosa tria de paraules, agenollada davant del rector, que ara la creu tan bona. Ella judica que no podria suportar aquella angoixa. Ella es té per molt desgraciada, i pensa que la seva dissort la redimeix de part de la grossa culpa.

La consciència volguda així aquietar, sense aconseguir-ho, Paulina es disposa a rebre la diària Comunió.

Combrega estremida de paüra, corseçada de remordiments, amb una esgarrifança i certesa de pecat mortal. A cada moment tem d'ésser punida per la ira de Déu invisible, i es veu rodolant pel marbre olorós d'encens, ferida de mort, tal com succeí a un perdut taül flastomaire, segons conta un llibre de pietat que Paulina llegeix. Es una obra molt devota i exemplar. Les lletres daurades del llom revelen una neta ascendència de mística mariana, i el text és ilustrat amb estampes d'una policromia vistosa, que faciliten la comprensió de la lamentable història. Una d'elles mostra el blasfem, caigut al peu de l'altar, els llavis escumosos. La Forma, mig mastegada, penja de la boca indigna. Uns dimonis cornuts i grotescos, la cama acabada en unglot de cavall, arrosseguen amb ells el sacríleg, que es resisteix. Al fons de l'afrosa escena una teoria d'ànimes, uns ninots ullerosos i rígids, alcen, entre la fumada que els envolta, el plany convencional de llurs braços. Pels tòraxs esprimatxats uns serpents s'entortolliguen. En aquest retaule clàssic, no hi manquen senyories ni

corones. Un mitrat es desdibuixa en la penombra. Un dragó infernal espia els moviments dels torturats, i esbatana la gola en badall perpetu. Aquesta figura, que és d'una fantasia concreta i viva, esborrona la noia. En havent fullejat l'obra dilecta, Paulina es promet no reincidir, i acollir-se a la veritat del Sant Tribunal de Penitència. La ferma intenció queda en propòsit. La noia es passa el dia en una angúnia d'espera. Posa poc zel en la feina. La tia retreu les distraccions de la neboda, i l'acusa de gens agraïda. La senyora Teresa Vallalta és vella, beata i autoritària.

...Una nova nit és arribada. La noia es lliura a l'amor del galà diabòlic. El nuvi presumtuós i gallard li acarona la ufanosa cabellera. El diable dels somnis de Paulina és d'un origen modest i proletari: de dies fa de pescador i li diuen Esteve.

3

...S'esdevingué que la senyora Teresa Vallalta es morí, i deixà la neboda per única hereva dels seus cabals. Les llengües mateixes que ahir la negaven teixeixen avui per a la nova mestressa les gar-

landes pomposes de la tradicional adulació. Aquests afalacs, però, ara que els té, no complauen Paulina. Ni mai que hagués estat majora! Ara el diable retarda la seva vinguda, i els seus besos tenen el regust de la boca d'altres dones. Paulina clou les mans amb ràbia. Perdudes! De què li servia estimar si era vençuda ja abans de la lluita? Ella: una gepa i una cara granel·luda. La noia sent la unglada de la gelosia i concreta el seu odi en un nom. Aquella dona li pren el seu amor! El diable galleja la vanaglòria de les seves conquestes i, si Paulina es queixa de les moltes infidelitats, el brètol li crida si és que no sap que altres dones necessiten, també, del dimoni, i es mofa d'ella, la rica marcida, i jura d'abandonar-la. Paulina, davant l'amenaça, acota la testa i relliga, amb ell, l'amarгант idilli.

...I l'idilli fineix violentament en tragèdia. Aquell diable, pescador i enredaire, una nit no ve. Paulina veu entre somnis com la barca que ell governa lluita en va contra el xaloc, i és engolida per la mar que bramula. I Paulina resta ja per sempre sola, amb la malenconia del seu amor, i vol oblidar el que aquest tenia de diabòlic, i estima l'home, i plora per l'Esteve...

...I Paulina envelleix, lentament. El cabell, ufanós abans, ara clareja. Digueu-me, però, si us plau: és que Paulina fou jove, mai? Les antigues cavillacions retornen. Paulina no riu. Paulina no ha après a riure. Paulina surt poc de casa, per anar a missa, i es prepara a ben morir, per a quan l'hora arribi.

4

Per què te'n recordes tant, ara que et mors i ja no hi ets a temps? Havia trucat vanament a moltes portes tancades, i tu no volgueres obrir-li de bat a bat la teva, ara que s'acollia, esperançada, a aquest últim refugi. Pregava ajuda, i no per a ella: duia un infant en els braços. La tenies allí, al teu davant, amorrada en la terra, atuída de massa misèria. I tu no saberes alçar-la, besar, perdonar. Deixares que se'n tornés sense el consol que et pidolava. I era tan poca cosa! Sortí desesperada, i tu ho sabies, i no et vas moure! Fou, el teu, un pretext absurd, i tu volies convèncer-te de la teva raó i no pogueres. Perquè avui ja no tens disculpa, la disculpa passional d'abans, la forta excusa del teu odi i de la teva desgràcia. Ara ja no odies. Qui et pot

ésser enemic si tens l'ànima glaçada? Ara ja has viscut prou per a fer valer els teus amargosos drets de geperuda. Ni tan sols hi penses, en això. De sobra saps que el temps esguerra totes les espatlles, i ella també camina encorbada i no li resta res d'aquella bellesa...

Pobra Paulina! No pogueres reaccionar, no pogueres. La deixares amb la seva desesperació, i ja no t'era enemiga! Et negares a l'auxili, i no per venjança. Manà la teva vida erma, la teva vida sola. Com havies de donar a l'assedegada si tu et consumeixes en una eterna set de compassió? Pobra Paulina! Tingueres una intuïció d'un altre viure més veritable, d'una hora dolça. Entrellucares el sol i no pogueres reaccionar. No saps. Paulina, que, si hom bé busca, l'entrelluca sempre, el sol? En la plenitud del vol de l'ocell, en els menuts miralls de l'ona. També en una plaga de lepra o en una nineta orba, sense mirada. Perquè el sol és a dins, en la quieta maduresa de l'esperit. En el teu, no, Paulina. Tu endevinares la llum massa tard i enmig de tantes boires que ja no hi havia remei. T'afanyes a trobar un fort valador per a l'altra vida. El senyor rector, quan et visita (i és tots els dies) et parla

dels mèrits de la sang redemptora del Crist. I els teus mèrits, Paulina? Qui et justificarà de la teva nuesa? Tù fores estimada pel diable, i t'affigeix, encara, com un pesombre, l'obscura temença de damnació. Què se'n féu d'aquell teu gran amor d'altre temps? Un gran amor et salvava, Paulina, encara que fos aquell diabòlic, disfressa d'un pobre amor humà. Però ja no és amb tu. El rebutges. Rica en hisendes avars, miserable en pròdigues obres, agonitzes, assistida dels consols de la religió, el llit voltat d'un acompanyament d'espants i de diables.

5

El Just no és més que pols corcada de verms davant l'Altíssim! El fang de pecat va a les palpentes i s'arrossega en la mesquina entenebrida d'orgulls i rebellies fallides. Aquesta és la lliçó: el llot clamant ajuda a la Misericòrdia. El rector oficia, i ha edificat els fidels amb la compunció de la seva faç, ungida d'una dolor serena i molt sacerdotal. Tot el poble ha assistit als funerals de Paulina. En sortir de l'església, al toc de migdiada, la gernació

es desfà en petits grups que comenten, formant rotlle. La gent no afina gaire l'instint, en si ja precari, de caritat, i Paulina juga, entre les mans anònimes, una dansa de putxinelli geperut i avorrible, al ritme d'una rialla grollera. En un lloc distingit, allunyat de sorra i de tuf plebeu, el cercle del rector i quatre vells. Són unes mòmies d'ullot avariciós i dent postissa, unides pel mateix llaç d'interessos: l'acompliment de la voluntat de la morta. El rector ara parla d'ella i escampa, amb trèmolo de baríton, la falsa nota d'un elogi rituari:

—Una santa! Que Déu l'hagi perdonada. Morí amb la resignació d'una cristiana veritable.

Els altres marmessors assenteixen. Els béns de Paulina alleugeriran la penúria eterna del culte. Les rendes múltiples asseguren la necessària magnificència litúrgica, i un marge de benefici als soferts ministres. Encara perdura en la clara tarda l'accent encomiàstic del rector:

—Era una santa!

El dinar espera, i la plaça de la Parròquia s'ha anat quedant deserta. El sol lluu, gloriós, amo del cel, enlairat en el bell mig de l'espai sense fi. Llambrega, trapacer, en les estranyes cabòries humanes. Entra i

surt lliurement per arreu. Hi ha, però, de cara a la mar, un indret on troba barrat el pas. És un casal hermètic, vetustíssim, ratat de centúries. Casal dels Vallalta ! Casal fort, seu d'un llinatge, avui extingit, de pilots valents i de mercaders generosos. Adossada a l'edifici, amb les escletxes de les pedres venerables atapeïdes de molsa i d'herbes paràsites, una torre de defensa, tronada i caduca, gemega el desconsol d'una oblidada història romàntica. Melangia d'uns temps d'emoció i d'aventura que moriren quan en Barceló esbaldí el Llevant del perill de la pirateria d'Alger !

TARDA A MUNTANYA

« *Aquesta profunda veu de la muntanya...* »

WORDSWORTH.—SI, HA ESTAT L'ECO...

Al bon amic de sempre
ESTEVE MUNDET
company de muntanya

El meu amic, que és molt puntual, passà a recollir-me de bona hora, no gaire més tard de les quatre, perquè aquests dies de setembre ja curtegen, i les vesprades són una mica fredes, i no plau caminar, de retorn, amb nit tancada. El meu amic és alt i ceapat, força més gran que jo. Sense ésser vell, encara (li falta, en realitat, un bon tros) el meu amic ha arribat ja a aquell moment de la vida, potser un xic decadent, que l'esperit s'atura, i mira al seu entorn, i pot meditar en el que ha deixat a les espatlles, i destruir una pila d'ídols buits i magnífics, amb una engruna de recança per no poder, com en altres temps, enlairar-ne d'altres. Un hom sospesa el que ha fet i el que podria haver fet, i se n'avergonyeix, per molt que hagi fet, i pensa que el millor hauria estat, al capdavant, no haver fet res. És l'hora d'interessar-se, al-

tre cop, per les coses més joves i emocionals. Es l'hora d'oblidar que has besat la rosa. Ara procures descobrir la margarida o la violeta, que no per retoritzada deixa d'ésser humil, i, a vegades, t'acontentés, si et plau per força, de rosegat el fonoll vulgaríssim. Es l'hora de lliurar-te, quan ningú no et vigila, Simeó en espera de la redemptora vinguda, al somni d'un nét, l'amor més noble, més femenívolament exquisit de la virilitat, quan aquesta ja no és la plenitud d'ella mateixa, i es dignifica, i es fa subtil, i del mascle antic no en resta més que la memòria d'una ganyota grolletera que el record ironitza. Perquè en l'estimació de l'avi, hi ha alguna cosa de maternal, de paternitat multiplicada, si voleu. Els fills, si n'has tingut, no els has coneguts, a penes. Els has engendrats una mica perquè sí, sense motiu, sense justificació. sense una necessitat sentimental. Els fills han crescut a la bona de Déu, com els pins a la plana, sense que tu hagis intentat endinsar-te en llur formació íntima. Llavors t'apassionaves massa per tu, per a poder comprendre el crit i el misteri d'altres existències. Ara que reposes en la pols del teu camí, abans de començar la davallada indeturable, et sents capaç, per

primera volta, de sacrificar-te per una petita ànima d'infant. Ara dubtes de tot, però sense estridències, pietosament, cobrint homes i coses amb una delicadíssima boirina malenconiosa. No afirmes mai. Preguntes. Tota mena de dogmatismes et fastiguegen, i, si algú retreu que ets romàntic, ja no t'indignes ni ho desmenteixes, encara que continües sense saber ben bé el que aquesta acusació vol dir. A un hom se li acudeix, com una ombra problemàtica i escruixidora, la idea i la temença de ferir-se. Es l'hora indefectible de posar-se a règim. En aquest instant breu de descans i de recapitulació, l'esperit és com un vi concentrat a punt d'agrejar-se.

Tot això (m'apresso a afegir) no ho sé pas per experiència. Ho he après dels llavis i de l'autoritat del meu amic. Jo sóc jove, i desitjaria que aquesta dada cronològica us servís com a única presentació. Qualitat? No ho crec. Defecte? Tampoc. La glossa del meu company seria, estic segur, d'aquesta guisa: ésser jove equival a preparar-se per a un seguit de mutacions inevitables, un punt de partida per a esdevenir vell. I ésser vell consisteix a recordar que, un dia, hom fou jove...

El meu amic està acostumat a llargues

caminades i, encara que madur, li costa de cansar-se. Sortírem, doncs, alegrement, i enfilàrem, a passa viva, un pujolet. No projectàvem d'anar massa lluny. Les nostres forces, però, no havien sofert fatiga, i les cames s'adaleraven, noves de trinca, en la recerca d'obstacles imaginaris. Saltàvem pedres, vencíem marges, travessàvem, amb decisió heroica, innecessaris reguerots minúsculs. Tot pel pur goig del moviment, de contemplar el nostre lliure esforç, allí, a ple camp i en la placidesa de la tarda. Aquell meu company i jo estimem intensament la muntanya. Jo acostumo d'anar, tots els anys, des de petit, sempre al mateix indret, i ella té per a mi la fresca indulgència d'una vella amistat que m'ha vist néixer. He resseguit aquesta serra pam a pam. Tots els camins m'han confiat llurs secrets, i he sorprès, en el bosc, en els cims i en la tordera, el seu opulent somriure de deessa antiga. Caprici, enjogassament de la seva rialla, ofrena exquisida! I heus aquí que, a ciutat, m'envaeix un enyor incurable. Enyorança de la clàssica estampa. Evocació: entre dos llustres. Un cel clarós o, tanmateix, un dia rúfol. Glapits de gossos, dins d'un bardissar, percaçant el llebrot fet escàpol. Dar-

rera xerradissa d'ocells. Allà lluny ressona el corn del segador que aplega la colla, la sega tardana finida. Una foguera de pastor s'ha encès, de sobte, en la muntanya, i és una última fita de vida en el portell de la nit. La flama ha nascut molt roja i s'enfila molt valenta. Llofra, però, el firmament, i ara s'abrina, i ha empallidit d'enveja per l'estrella inabastable. I, a la fi, és ajupida per la ventada acerba, i les brases són escampades i enterren llurs cendres en la tenebra. Una font amagada surt del seu recer, i esquitxa el pas del vianant, que no la sospita. I el cansat la beneeix, i s'hi amorra, i el fresc present cau de la boca àvida, i regalima per la pell en degotims, i es mescla amb la suor del pit. La set calmada, l'home es mira en la fragilitat de l'aigua, i la contempla com una dona molt bella i tan nua que sembla casta. I li somriu, ple d'agraïment, i resta ja per sempre presoner del seu encís i del prestigi religiós de la muntanya...

...Mentrestant, nosaltres fèiem la nostra via. El camí que seguim es fa més planer. Voreja pendents i refusa de penetrar en l'arbreda. Es un camí clar, allunyat del perill de cingles. Potser un vell camí ral: en altres temps sonaria, en aquesta hora, el

dring dels picarols de les mules viatgeres. Aquests indrets foren, en passades centúries, cataus de bandolers, i la tradició associa a alguna collada el nom i llegenda d'en Serrallonga. Ara és un vial debolit. Segles i maleses han tornat el caminal orgullós en vereda de masies.

El Pujolar. El casal s'aclofa com una lloca en l'eterna immobilitat de la vora del sender. Passem. Ens persegueix, per una estona, la cridòria d'unes oques ralladores. El camí s'endinsa, de sobte, en la humitat d'un grup de pollancre regats per un rierol. Vimeteres. Unes vaques pasturen, sense presses, en la prada, i posen en el silenci de l'ombratge la nota dolça de l'esquellinc. Ara xipollegem per la xopina i ens enfanguem, avançant per l'aiguamoix. Masoveria de Vilarmau. Asseguda a la porta, l'àvia ens crida, amb cantarella de son, les bones tardes. Fortor i xiscladissa de corts. El camí esdevé viaró, i ens hem d'obrir pas a través d'alts ginestells. Aquesta és la part més aspra del nostre passeig: la davallada per la torrentera de Cerdans. Molsa. Falgueres. Rodolar i ensopec de palets i pedres cantelludes. El sol mai no ulleja en aquesta obaga, i l'aire, aquí, és fred, i deixa en les carns una

esgarrifança. La baixada és forta, i s'ha d'anar amb compte de no relliscar. Trigàrem a eixir de l'entrebanc.

Cerdans, terme de l'excursió, se'ns mostrava, a la fi, als nostres peus, en el centre d'una menuda vall voltada de muntanyes. Es una esglesiola vetusta, d'un romànic primitiu i força pur. El frontis, molt sever, despullat d'ornaments, d'una pobresa digna i austera. A la banda contrària, empotrada a l'absis que tot just s'endevina, la rectoria, massissa, enlluïda de nou. Cerdans fou lloc insigne d'aplec i de conspiració durant les lluites carlines, i les seves portes (portes de molta caritat) acolliren, tal volta, les ferrenyes figures del general Francesc Savalls i del seu lloctinent Joan Vila. Després, succeïren temps de decadències, i el santuari restà en l'abandó de la seva solitud, i sols per atzar un foraster el visita.

Trobàrem el rector al solell. Venia de cavar l'hort magristó, i encara duia la llançosa sotana arregussada i el magall penjant de la flaca espatlla. El bon home ens va rebre de grat. Tenia amb qui enraonar! Balbejava d'alegria:

—Entrin... Estaran cansats. Oi que prendran? Un mos, per a fer forces...

Avisaré la germana...

S'atabalava :

—Pensin quin content!... I nosaltres que crèiem que ja ens queia el temperi d'hivern i ens tocava el quedar-nos solts... Es trist, aquest recó de món. A vegades, ho diem amb la germana: «Almenys tinguéssim una *musica* per a les vetlles». Però és allò: manquen diners...

Ens confiava, amb resignació, la tragèdia del seu desterrament :

—Són llargues anyades de no moure'm. Com a esbarjo únic, la conversa dels feligresos, tan limitada. Em sé de memòria llurs llàstimes, pobres... No es pensin. Un hom ve aquí dalt com a un paradís... Però després t'agafa l'opressió del paisatge, i t'hi ofegues, i arrencaries a córrer rost avall, i no pararies...

Reaccionava :

—Perdonin. Jo, xerrant, i vostès sense seure... Vaig per advertir la germana.

Allegàrem presses. L'home es queixava :

—Si és d'hora!...

Ens acompanyava, pregat per nosaltres, a l'església, que estava fermada. Grinyol de claus. Interior. Imatges galterudes, in-

gènues, camperoles. Planta de creu llatina. Rera l'altar major, feixuc de teranyines, hom distingeix (únic detall d'interès) les restes d'unes pintures murals. La curta estada finia. Sortírem. Ja tardejava, i el sol posava l'última besada en el cim de la muntanya i s'enfonsava en l'horitzó, entre lleganys. Ens acomiadàrem del senyor rector i emprenguérem la tornada. A mitja llum repassàrem el mal camí del torrent sec, i ara deixàvem Vilarmau i el seu aiguall al nostre darrera. Havia tancat la nit i no de lluna. Eren tantes, però, les estrelles, que tota la nit alenava tremoladissa d'aquella llum. Un flauteig de tòtils venia, compassat, i era respost pel ritme dels grills i els esbufecs de les xibeques. Aquella inefable serenor s'apoderà dels nostres esperits, i començàrem a parlar de coses augustes. Fou un colloqui enlairat, i les nostres paraules ens entendrien, i els nostres cors adollaven una emoció de pau franciscana. A poc a poc, sobtats d'un embadaliment religiós, els nostres llavis callaren, i adoràrem, enmig d'un exaltat silenci, l'harmonia de l'Univers i la infinita Creació de Déu. Les estrelles panteixaven, i, aleshores, nosaltres perdérem la sensa-

ció de realitat i ens submergírem en l'oblit d'un deliqui místic...

...Despertàrem esbalçats daltabaix d'un marge. Embadalits, havíem sortit del camí i no n'haguérem esment. La fosca era densa, i les estrelles molt llunyanes, i costà d'orientar-nos. Relliscant aquí, alçant-nos allà, foragitats amb violència del nostre bell somni, plens de llot, d'amarguesa, de desengany i fatiga, prosseguírem el retorn dificultós. Aquella nit ja no miràrem més l'espai estelat! Coixejant arribàrem a casa.

EL DEL LLIT N.º 75

*« ... estava immòbil, i sols els seus ulls
profunds miraven al seu entorn... »*

ANDREIEV.—ERA UNA VEGADA...

Era la befa d'una jove desferra. Aquella pelleringa falta d'ossada feia tombar el cap, amb repugnància, al sofert i sensible vianant que se la topava. Els familiars del monstre ensumaren negoci, i el prodigaren per places i cantonades. No reeixiren. L'almoïna era curta, i la manutenció, costosa. Per altra banda, l'Autoritat, judicant traspassats els límits de les Ordenances i de l'Estètica, interposà influències, i l'ornament plasenterós, jubilat prematur, fou conduït a l'Hospital.

Vingué amb ell una dona ja madura, garlaire, d'accentuat aspecte llevantí. La vella declarava que l'infeliç li era nét, i que se'n separava per massa pobra. Justícia de Déu! Doncs què havia de fer? No gosarien arrabassar-l'hi, si el magre passar fos millor! Tota l'estona monologà (puix que la monja no se l'escoltava ni responia) una història teixida d'episodis barroers, llefiscosos i molt miserables. En anar-se'n,

bastí a tota pressa una comèdia a base de xarrups i de llàgrimes fàcils, però, per més que dissimulava, sortí satisfeta. Tornà, encara, dues vegades, i, després, s'esborrà de la memòria fluctuant de la Casa.

En veure el nou malalt, tothom pensà que no seria de llarga estada. Els altres pacients (espectres que havien arrelat amb temps i amb dolor en aquella sala) cregueren que aquell rebuig raquític no augmentaria per gaire llur envejable germanor divertida. Li fou assenyalat el llit número 75, en un recó de l'habitació amplíssima. Sobre la capçalera, un Crucifix projectava en la paret esmaltada la silueta de la seva agonia. El llit era prop d'un finestral i, en els dies clars, llenques de sol penetraven amb glòria, i s'empaitaven, corretejant per la manta grollera, i ofrenaven el present de llur or, besada de llum en el front del malaurat. El pobrissó restava llargues estones immòbil, arraulit en la màrfega, i, de tant en tant, rompia el silenci de la cambra amb la cantarella d'una minsa pregunta sense resposta:

—*Quin hor e?*...

I s'encongia, altre cop, i callava, i queia en l'indiferent repòs d'una inèrcia inexpressiva. I així, lents, segurs i invariables,

atapeïts de l'única i estranya inquietud d'aquestes paraules, erms d'altres frisances, els dies lliscaven i, rera, els mesos i els anys. I era inexplicable que la vida pogués arrapar-se en tanta misèria. Hom l'estudià com un cas d'upa, i se l'emprava en exàmens, en qualitat d'alt enigma biològic. L'admiració durà una temporada. Després, vingué la fatiga, i l'oblit, i el desinteressar-se d'ell. Les monges, els metges i els practicants (gates maules experimentats i escèptics) passaven sense aturar-se pel davant del seu llit, i comentaven, amb fredor professional :

—Encara és viu?

Viu! Viure! Qui sabé d'aquella vida, d'aquella existència vegetativa i acerba? Quin sentit tingué? Per quina llei de misteri li tocà aquell paper en el teatre món? Qui sabé res d'ell, pobre malalt del llit 75? Un número d'Hospital. En mirarlo, la intuïció angoixosa d'un enigma. Un balbuceig d'infantilismes sense solta. I el neguit d'aquella eterna pregunta inacabable :

—*Quin hor e?*...

I és tot el que sabem del cretí. Això, i el fet de l'absurda i cruel duració de la seva vida. Els altres companys de desgrà-

cia en sortien abans que ell. Uns (una minoria) al carrer, la salut retrobada. Els més, al Dipòsit de dissecció. Primer, el veí de la dreta. Després, el de l'esquerra. Tot seguit, el del davant. Sols ell quedava. I la monja, el doctor o el practicant que desfilaven, sense detenir-se, per la seva vora, s'arronçaven d'espatlles i mormolaven:

—Encara viu?

A la fi, però, la mort s'atansava. Hom constatava l'evidència d'una ràpida descomposició orgànica, els senyals de l'imminent desenllaç. Ja a les acaballes, ingressà en el llit del costat (llavors, l'Hospital estava ple, i el lloc escassejava, i la mescla no es pogué evitar) una noia molt jove, una mena de *Nanà* prematura i rebentada. Els dos dissortats es miraven llargament, mes sense comprendre's, sense endevinar-se. Finaren en pocs instants de diferència, i cap sofriment no els fou escatimat. Ell lluità més que ella. Un braç se li cargolà, durant l'agonia, damunt la cara, tapant-li els ulls, com a postura darrera. Més tard, hagueren de rompre-l'hi.

Molta gent, encuriosida, assistí a la doble autòpsia. La pobra *Nanà*, nua, blanca, semblava una verge dormida. L'estudiant que se n'ocupà era sentimental, i havia lle-

git recentment Dostoievski. Li recava d'obrir-la. Tot el dia hi pensà, enmig d'elucubracions sobre la vida i la mort que ell judicava originals i profundes. A la nit plorà una mica per causa d'ella. A la matinalada, ja no la recordava.

El cadàver del del llit n.º 75, com que era tan esquifit i menut, fou desmuntat amb molta rapidesa. Un humorista comentà:

—Estava ferm!... Mira, aquest any entraria en quintes...

Els trossos del cosset, injectats de formol, corregueren de mà en mà fins a esdevenir inservibles per a les proves clíniques. Entorn d'aquest cas es fermà una llegenda. Al cap d'uns anys s'exagerava, en parlar d'ell, i es contaven meravelles. Les posteriors generacions de futurs metges, assabentats amb molt detall de les característiques patològiques, s'esgarrifaven de la durada, i, no volent ells flaquejar en inventiva, transmetien a llurs successors, corregides, les dades sorprenents. La bola de neu pseudo-científica rodolà i s'engrandí, fins que es desféu de massa grossa, i les restes foren foragitades del recinte seriós de l'Hospital.

SANTA CARITAT I EL SENYOR
PEROT LOLLADRE

«¿Cuántos hambrientos bostezando vieron boquear de apoplejía a los poderosos?»

«P.—Muchas limosnas has dado, y la limosna mata la culpa...

R.—Todo lo que refieres de mi, hicieron... aquellos hipócritas malditos, que se contentaban con los semblantes de los hombres que los aplaudían».

QUEVEDO.—PROVIDENCIA DE DIOS.

—LA CUNA Y LA SEPULTURA.

El senyor Perot Lolladre va de pressa pel carrer. Dia fred, plujós. Ritme remot de bombes. Plana, avui, sobre la Ciutat xiroia i plebea, un inconcret ambient d'inquietud. «Hi ha, però, molta vigilància», pensa el senyor Perot Lolladre. El senyor Perot Lolladre — panxa, or, bona cartera — va de pressa pel carrer.

Un que passa, al company :

—El coneixes?

—Qui?

—Aquest que duu la tarota... Home, on mires? Aquest de la cara plàcida i rogenca... Sí, de bon viure, t'ho dic... Posat de mussol? Potser, però... renoi! Fa por el que té! Ho sé de bona tinta. Llargues! No el compraries per deu milions.

—Mosca! I com els ha fets?

—Ves, tu també... Robant! I amb gomes...

Els caminaires s'allunyen. El senyor Perot Lolladre — panxa, or, carregat de grassa, lleuger de vergonya — va de pressa pel carrer. Un captaire s'atansa :

—Una gràcia de caritat !

—Déu t'empari.

—Senyor, tinc fills !

—Jo també. I què?

—Senyor, som cinc i ens morim de fam. Abans tenia menjar. Ara, esquerdat. Aquesta República maleïda !...

—No en parlis mal. Sóc republicà de sempre...

—Perdó, senyor. Jo em creia... En fi, ben mirat, l'altre règim...

—...Penso, però, fer-me monàrquic. No insisteixis.

—Senyor, compadiu-vos. Tinc cinc fills !

—Què se me'n dóna? No en fessis tants !

El senyor Perot Lolladre va de pressa pel carrer. On anirà, amb tanta pressa, l'honorable senyor? Ho sabreu, amics, si prosseguiu amb paciència. Escolteu, mentrestant, el comentari del miserable :

—Quants fills i quines conviccions impressionaran el senyor Perot Lolladre?

2

Peixera elegant de club. Tertúlia del senyor Perot Lolladre: quatre ídols repapats en seients comodíssims. Això, per la banda de fora. La veritat, per dins: un cretinisme superflu i tovàs, de fons egoista i paraula sentimental. Arreglen, amb màximes solonianes, els afers del món.

—Jo faria...

—Jo diria...

—Perdoni, però...

—Ejem, ejem!

—Això no es pot suportar. Rússia! La fi!

—Maleït comunisme! Tothom grinyola. Els rics, els de sota. I què volen els obrers? Què volen més, digueu? Ja ho han aconseguit tot! I, mentrestant, tot s'enfonsa. Mireu, sense anar més lluny, en el ram de la goma, que és l'article que toco...

Els amics se li abraonen. Front únic:

—Vaja, senyor Perot Lolladre, que te'n pots ben riure, tu, de crisi! Tots poguéssim plorar amb els teus ulls, senyor Perot Lolladre!

—Bé, sí. Quina diferència, però, de temps enrera! Allò era guanyar, viure.

Ara, quina misèria ! I per quatre brètols !..

L'inevitable apòstol burgès-comunista. Menut, nerviós, ascetisme refinat, epicuri vergonyant. Farcit, naturalment, de l'obligada cultura francesa :

—Brètols? I per què? Qui en té la culpa?

Un vell federal :

—El clero!

—Parlo, penso, amb serietat... Bé, la culpa la teniu vosaltres ! Vosaltres, burgesos que heu escurat l'obrer fins la medulla, i protesteu, ara, contra el monstre creat per vosaltres. Vosaltres...

Una correcció, anònima :

—Nosaltres.

—Ja dic bé. I no em trenqueu, si us sembla. Dic *vosaltres* i no *nosaltres*, perquè jo ja m'he fet comunista.

—Home, què vol dir ! Tu tens *caler*...

—Sí, però ja m'he fet comunista. Predico. Puc fer més?

Irrupció sorollosa. Un esverat :

—Senyors ! Diuen que hi ha hòsties prop de Govern. El palau del Parlament esfondrat per una piula, diuen...

El senyor Perot Lolladre :

—Ai, quina por !... Anem-ho a veure, voleu? Ai, no es pot viure !

Surten tots. Bons abrics. Bon tabac. Excitació. Algú taralleja tonades banals.

3

A ple aire. La decisió flaqueja. Prudència.

—Potser ens arrisquem massa.

—I si reculéssim?

—Serà millor. Ja ens vagarà de veure els efectes.

Virada. Tots respiren, més tranquils. Les converses reprenen un ritme abrivat. Reflexions de coratge.

—Manés jo! En hores ho acabava!

—Són unes peples, les autoritats! Gallines. Això és una simple qüestió de...

—Fins que vingui el nostre, i ho netegi.

—Podrimener! Esbaldida i decència: aquesta és la meva divisa, i hauria d'ésser la nacional.

El senyor Perot Lolladre assenteix:

—Decència, sobretot. I al pispà, un pasaport de corda, i llengua de pam. No hi ha remei millor! Neteja barata i segura. Perquè la sang és escandalosa...

El comunista, mig ennuegat de timideses:

—Quin tuf casernari! Egoistes panxacontentes! I que rebenti el proïsme! Sort que tinc fe en la humanitat futura. Vaja, feu fàstic!

Tots l'ahuquen, unànimes:

—Qualsevol diria que t'hi arruïnes, tu. Quines caritats fas, ben mirat?

—La caritat no serveix de res. Què és la iniciativa privada enfront de la misèria? No és lícit donar de caritat a un pobre el que de justícia és seu. No veus que l'ofens? Sàpigues, per altra banda, que el veritable necessitat no surt per aquest món. Es el trinxeraire gandul qui...

—Romanços! I, encara que així sigui, no ho és sempre. I si un sol cop ho encertes, una llàgrima de menys és una llàgrima de menys.

Sarcasme del senyor Perot Lolladre:

—Això, mentre arriba la magnífica humanitat futura pronosticada per tu. Temo que, amb la teva teoria, la llavor es perdi.

Rialles. El clàssic captaire, des d'una cantonada estratègica:

—Senyors, una gràcia de caritat! Compadiu-vos d'un badall de set boques, boques de drac! D'un pare que no pot procurar-se l'exigida quotidiana!

Vacillació. Voluntats a la negativa. Una

pausa. El senyor Perot Lolladre ara treia de profunditats una insospitada peça refulgent. Esgarrifances.

—I de les blanques! No són bromes!

—Per a quan deixes l'engrunat? Noi, d'això, en llibres, en dirien Cressus.

—On trobares l'anyell d'or? Explica't. Jo vull ser-hi, a la ganga.

—Magnificència! La llavor d'aquest, almenys, no es perdrà!

Gest displicent d'en Lolladre:

—No n'hi ha per a tant, voleu callar? Altrament, sospito que aquest ja li havia donat en anar al club. En fi, m'ha fet llàstima. Set boques! Pobre home! Potser n'ha fet un gra massa.

Desapareixen, fent gatzara. A la cantonada, el prolífic remugava lloances, i encara besava la moneda.

4

Una flequeria. El miserable hi compra pa.

—Quant?

—Aquells seixanta-cinc centimets.

—Teniu.

—Gràcie.

El flequer fa dringar el metall. Plom.

—Noi, ho sento!

Retorn del plom. Retorn del pa. Desesperació de l'esquinçat:

—No en tinc d'altra! És tard, i no en tinc d'altra. Em persegueix la magra! Doneu-me pa. Què faran els fills, pregunto?

—No t'ho prenguis tan a la congestiva. Quants en tens?

—Nou.

—Jo, deu. Et guanyo. Es allò: cadascú fa el que pot. De manera que... què vols que et digui? Nou fills! Molta suor, molts plors. Nou fills. Potser n'has fet un gra massa!

El senyor Perot Lolladre opina que el pobre n'ha fet un gra massa. El flequer opina que el pobre n'ha fet un gra massa. Jo opino que el pobre n'ha fet un gra massa. Vosaltres opineu que el pobre n'ha fet un gra massa. Àdhuc el pobre opina que n'ha fet un gra massa. Tots estem d'acord que el pobre n'ha fet un gra massa. Els fills, també. Mai una opinió no fou tan unànime!

El pobre se'n va. Amb la moneda de plom, per si pot fer canvi. Ho aconseguirà? En espera de l'èxit, desitgem al miserable, com a bons cristians que tots nosaltres som, una bona i prompta sort.

NOVEMBRE. DIADA DE DIFUNTS

*«La liberazione e la quiete non si hanno
se non a costo di finire di vivere».*

PIRANDELLO.—QUESTA SERA SI RECITA A SOGGETTO.

El mall, avui, feia un so trist. L'enclusa grinyolava, no gens sofrida, amenaçant esventrar-se, i una corrua de guspiretes saltava del ferro roent i es perdia, de seguida, en la tenebra rogenca. He entrat a saludar el vell amic ferrer. Com sempre, gairebé no ha respost a les meves paraules d'afecte. Com sempre, feia el posat cínic i xacrós de pallasso feixuc d'anys i de vi. Únicament, m'ha semblat més pàlid que d'habitud, d'un color verd-trencat. La boca, d'un rictus agre. El pas, insegur. Les ninetes, inflades a rebentar de llàgrimes. Pobre Jep, no crec que hi hagi home per gaires vesprades. La mort ja el ronda, i ell ho sap, i jo sé que no té consol.

A la veritat, jo no comprenc la tossuderia d'ell a entaforar-se en aquest cau miserable. No se'n mou en tot el dia. Res no vol saber del sol d'allà fora. El cant de l'ocell, la verdor de la fulla, l'alegria

dels altres, l'ofenen. Vida truncada com és la seva, sola, sense l'ajuda d'una mà compassiva, el pobre Jep va a les palpen-tes, a través d'una llarga nit desolada de l'ànima. I, no obstant, jo he conegut aquest home d'un ben divers tarannà. Llavors no hi havia qui el guanyés en la bona facècia, ni en la dita lleument picant. Aleshores la ferreria s'ensorrava de rialles i, si alguna vegada el nunci passava per davant de la porta, allí finien la crida i el vi. Fou la mort de la dona la que assecà les deus de l'etern riure. Aquella mort tan sobtada! I Jep se l'estimava, la dona, ho sé bé. S'estimaven. L'Antònia, sembla que la vegi. Alta, neta, força més jove que el marit. No tingueren fills i això els apropà més, en lloc d'allunyar l'un de l'altre. Eren feliços. I la mort vingué, poca-solta. El pobre Jep restà com boig. S'amagrí horriblement, i mai més no ha fet res de bo.

Doncs bé. A aquest home, que ha conegut tots els desesperes, la visió de la mort, del propi anorreament, l'aterroritza. Aquest home, que tant ha maleït la vida, s'arrapa amb tot el seu voler a la mica de vida que li resta. Ara no és sols els mal i el record d'Antònia el que el corseca. Es, sobretot, l'angúnia del seu esdevenidor

implacable. El trobareu, a qualsevol hora, treballant amb daler damunt els ferros, suorós, aferrissadament, fins quan el corc de la malura el rosega. Per què s'afanya tant? Ell no té ningú. Ningú no el plorarà, quan es mori, amb llàgrimes de necessitat. Ni de pietat tampoc. El mou, simplement, el delit d'oblidar la seva condemna, que per a ell ja no hi ha remei. M'ho digué, i hi havia una paüra i un clam animals en els seus ulls aigualits de pallaso cínic. Una vegada m'ho digué, i jo vaig callar, no gosant ni l'intent d'una mentida grollera. Jo no puc lligar, però, aquesta por tràgica, el plany instintiu, irracional, amb el carbó, el foc i l'ombra d'aquesta cova, el neguit per la dona absent, i l'odi per tot el que es mou, i crida, i viu, allà fora.

Avui el vell ferrer està més sorrut que mai. No li podré arrencar una paraula. Avui sent amb tota agudesesa la memòria dels records, el fibló de l'enyor. Novembre. Diada de Difunts. Aniversari de la mort d'Antònia. Plovia, i feia fred, i tots desitjàvem de tornar a l'escalf de les nostres cases. El taüt desaparegué sota la terra xopa, després de les pregàries mig bada-llades per la clerecia. Sortírem del cemen-

tiri en silenci. El ferrer em fou veí, a la baixada. Jep avançava rígid, hieràtic, la mirada buida, idiota. I (sovint el dolor és grotesc) es passava la llengua amb lentitud pels llavis, com si assaborís les restes d'una voluptat que s'allunya i deixa en la boca una vaga recança...

Avui no és com aquell dia. Avui ha fet bo de passejar quietament, xano-xano, sota la calma dels arbres despullats, sota la pau del cel sense núvol. Avui el sol ha enriquit amb els seus raigs l'eixuta nuesa autumnal, i ha gotejat l'ofrena del seu ordamunt la placidesa de les coses benignes: una pedra, una fulla caiguda, una sargantana massa plena de mandra. Avui el plany de l'Ofici dels morts no semblava tan ple de desesperació, i la promesa del Renaixement de la nostra carn ha ressonat, en aquests temps de tardor, com una esperança de primavera remota. Els vitralls de l'església, fosca d'habitud, i trista, i reumàtica de tres centúries, fanalejaven, avui, gloriosos de llum. Els sants de l'altar major, aquells egregis sants d'un barroc egregi, pareixien voler remuntar-se, pels camins de pols dels finestrals, cap a l'airecel. Hi havia, en les mirades dels fidels, una intuïció i endevinalla de miracle,

una clara malenconia d'absències. El dol litúrgic quedava arreconat en els plecs de les draperies que cobrien les parets, i, en la nau atapeïda d'encens, surava una subtil certesa de perdó. En sortir de la parròquia, la cerimònia finida, les campanes escampaven la salutació de la migdiada. El toc xalest arribava fins a la mar, i es perdia, deixat en l'horitzó sense barques. Asseguts a la platja, uns pescadors endegaven ormeigs. Unes figures lentes, silencioses, de mà experta, de testa grisenca. Més lluny, d'altres estenien xarxes damunt de la sorra escassa, menjada pels temporals. Feia calda. Les cases marineres, enlluïdes de nou, enlluernades d'excés de blancor, reflectien en les ones llurs imatges tremoladisses, i les menudes escates del xanguet fresc, encovenat de poc, brillaven, estremides d'ofec, en el fons de les paneres. Beatitud en la mar, beatitud en el cel, serenor de beatitud en els ulls dels homes. Diada de Difunts, aquesta, ben distinta d'aquella, tan reculada, que enterràrem la pobra Antònia. I avui, a la caiguda de la tarda, el so trist del mall, percutint l'enclosa, m'ha fet recordar la vella tragèdia i m'ha dut al cau del ferrer. Jep és, ja, un cadàver que s'arrossega. Xaruc, vacillant,

la boca closa. Aquell esguard seu de pallasso cínic... No puc deixar de pensar-hi. Una expressió malvada i estúpida, d'assassí acretinat i moribund. La visió em persegueix maleïdament tota la nit. Què hi havia rera d'aquella mirada? Quina llei de misteri s'amaga en aquells ullots tèrbols? Sense voler, em perdo en un camí esbarzerat de mals pensaments. Em sembla veure clar. Aquella mort, tan inesperada, d'Antònia... L'espant del ferrer davant el propi acabament indeturable... Aquell rictus seu, singular i voluptuós, en tornar del cementiri... Es horrible! Però, per què, si de cas?... Quin motiu?... Que Déu em perdoni! Heus aquí que, avui després de tants anys, revisc un drama oblidat i em trobo furgant en la boira d'una consciència aliena. La son ja no m'és refugi. Sento una opressió, un martelleig d'idea fixa. Per què ho va fer, Senyor Déu meu? I d'on em ve aquesta seguretat, aquesta avorrible quasi certesa? Qui sóc jo per a erigir-me en jutge de l'obrar d'un altre? Potser tot plegat és una cabòria, una mica de febre d'aquesta vetlla odiosa dels Desapareguts. Jep està ben llest. Una ànima lassa, un cos enderrocat, una desferra. I, sobre l'esguard aigualit d'un infeliç, la

meva imaginació basteix una fantasia, i omple la fosca de xiscles i pampallugues macabres...

Novembre. Commemoració cristiana dels difunts. El bategar del cor meu en la tenebra. Tot el poble es submergeix en la calma. Cauen, funeràries, dotze hores. Comença, en el si de la nit fantasmagòrica, la treballosa gestació d'un altre dia. Sobre els homes i les coses, esborrant les conegudes siluetes, l'imperi de les ombres.

ORESTES

*« Les teves mans fumegen encara de sang:
ve't aquí la causa de la teva agitació ».*

ÈSQUIL.—LES COÈFORES.

Havia alçat la testa grollera, i m'esguardà fixament una estona. Els seus ullots malignes, carnissers, sense ombra de pestanya, em resseguien, després, tot el cos, amb una llarga mirada bovina.

—Què vols? Fuig d'ací. Per què em segueixus, cot?

Callà. Una bovor espessa pujava de les llambordes recremades pel sol. A l'altra banda del pati baladrejava la bordissalla presidiària. Orestes acotà el cap:

—Fuit! Amb els altres, amb els altres, llamp!

Escopí, rabiüt.

—No saps que sóc maleït, un empestat?

Bracejava:

—Ni aquells no volen saber res, de mi.

Es posà a desgranar, de sobte, un incabable rosari d'obscenitats. Deia les blasfèmies d'una manera rítmica, automàtica, amb cantarella de pregària. La cara se li clapejava de taques rogenques.

—Maleït, maleït! Porten les bragues netes, ells, potser?

A poc a poc, es calmà. S'ajupí, silenciós, i es gratava, amb complaença, un peu. Entaforava els dits per l'espardenya esparracada, i maldava barroerament en el mitjó grofollut. Tot seguit, es tombà vers mi.

—Tu no n'ets, de la grípia, oi?

Es furgava el nas, amb la mateixa mà.

—Doncs, què vols? Fins a tu ha arribat la mala brama?

S'irà, altre cop.

—Es que esperes que t'ho canti, eh? Digues. Això, no? Vatua, no t'ho pensis!

S'abrandava:

—Xerra amb ells, que els agrada. Ells la saben, també. A mi, deixa'm tranquil, cot!

L'expressió, acretinada.

—Tothom la sap, tothom. Fa fàstic. Ni de dies ni de nits, ací, un xiscle, sense parar...

Es tapava les orelles.

—Escolta. Res, oi? Ningú, només jo... ací... sempre.

Una boja rialla el sacsejà.

—Veus? No creguessus. Es senzill. I hi tornaria... si ella tornés.

Clucà les parpelles, com recordant. Afe-
gí, amb volubilitat :

—El meu pare... El meu pare i la meva
mare, ho sents? El meu...

Embadalí. Li tremolaven els narius. Ara
cantava, desafinant :

*Un pare i una mare
anaren a ciutat*

Es va interrompre.

—No, no és això, et dic. Ella s'ho creia.
No hi anà, el pare, saps?

Féu una pausa. Continua :

—Ell treballava la terra. Estava bé. Un
bon home, el pare, et dic. Ella, en canvi,
una bagassa. Què, i la raó no la tinc,
doncs? Ella, una bagassa, pots creure-ho.
Un dia, ell li diu que surt amb mi i no
tornarà fins tard. Ella s'ho empassà. Saps
què? Sospitava, el pare, penso. No ens
allunyàrem massa i ens amagàrem, per
filat bé, saps? L'altre vingué aviat, i veié-
rem com es porquejaven. Com ara et veig
a tu, certus. El pare no obrí boca. Només
mirava, mirava... Tornàrem ja de fosc i
ella ens rebé rient. El pare, callat sempre.
Per què, saps pas? D'ençà d'allò s'ensopí,
envellia, i aviat fou al pot. Abans d'estirar-

la, em mirà. Estic que li donaren metzines...

Prosseguia :

—L'altre es casà de seguida amb la mare. S'atiparen baconament de les suors del mort, ells. Tingueren un fill. A mi em tractaven pitjor que un gos. I jo, saps què? Callat. Pensava : «Ja pla bé ho atrapareu». Només tenia en mi la mirada, la mirada del pare...

Passava la llengua pels llavis ressecs.

—Altrament, havia d'ésser. I que ells no s'hi avenien, certus. La ganya que féu ell, quan caigué ! Fou cosa de riure. Amb un cop en tingué prou... I ella, la mare, ho sabia. Ho sabia i no badà pas la xerradora. Saps què? Es que em tenia por, més que si veiés el dimoni... Ella vigilava la seva estona, sempre. Durà anyades. S'anà encorbant, tentinejava, escopia sang. Sang que l'ofegava, sang del pare, dic jo ! Ja no li agradava de festejar amb mascles, certus. Saps què? A les nits baixava jo fins on ella dormia, i obria una mica mica la porta... Grinyolava. I jo sentia el glatir del seu cor en la tenebra i la seva mirada de folla. I, en acabat, me'n tornava. I ella no em podia fer res, res... ni metzines... perquè, per a mi, la seva pensa era de vi-

dre. I l'altre, el fill, encara era cadell. No ens enganyàvem... Fins que els seus ulls m'ho demanaren... Ella mateixa, ep!... perquè ja no podia més... I jo també ja n'estava fins ací, de fastiguejat... Només féu un crit... Un crit, no sents?... Ací... Ningú, sinó jo. En canvi, el pare ha... clucat l'ull... Reposa...

Orestes calla. Resta quiet un moment, les parpelles esbatanades. La gorja li tremola de lladrucs. Baveja. De sobte, arrenca a córrer, perseguit per les Erinnies invisibles, com un ca rosegat per la ràbia. És, aviat, una tràgica silueta grotesca.

...A l'altra banda del pati baladrejava la bordissalla presidiària.

NEGUIT

«*Si sabessis, la mar, com és bonica...*»

MARAGALL.—L'EMPORDÀ. FANTASIES.

Es magre, tardà de paraula, d'una força primitiva de roca. Els ulls, llestos en espiar el saltiró del xai i el vol de l'ocell, guaiten per arreu sense preguntar res, perduts en la memòria d'un somni. El pastor no s'ha mogut mai de la serra, aquesta serrania dura de glaç en hivern, enlluernada ara per la carícia del sol d'estiu. Tota la muntanya coneix el ressò del seu pas, i li ha lliurat el secret dels seus caus i el nom i el remei de totes les herbes.

El pastor, però, no viu feliç. El pes de la solitud el venç. L'atrau la veu de la plana inconeguda. Vol fugir d'ell mateix i de tot el que el volta, cansat de l'eterna llum de la carena.

Cau la tarda. Calma. Crit de l'aigua en el gorg veí. Remor d'oratjol en el bosc mil·lenari. Els cimals es vinclen per veure el ramat que pastura...

Nit ja. Callada cursa d'estrelles. Tenebres foradades per l'esvoranc de la claror de la lluna. El pastor es mou, ple del neguit de la mar tot just endevinada, del cant de la llunyana sirena. Després, s'adorm lentament, amb una pregària als llavis al Senyor Sant Joan, mentre, en el bosc, les òlibes esbufeguen perseguint l'espantadissa presa segura...

2

Es una vella història correcta. Un dia, a trenc d'alba, el pastor abandona el ramat, endut per la força de l'embruix. Camina que caminaràs, aviat deixa els cims al seu darrera. Els cims, i la seva vida d'home avar de paraules, i les ovelles de la flonja llana sense màcula. Tota una nit aquestes criden, cercant la protecció de l'amo fort. En ésser matí, el llop les sacrifica una a una. Perquè encara hi havia llops, en aquells temps de la vella història correcta...

El pastor, com que és jove i lleuger, no sent la fatiga de la davallada. Sense parar travessa la selva d'avets, marc, fins ara, de la seva experiència. Més lluny, el paisatge es complica, i mostra al mirar fretu-

rós de meravella l'ofrena barroca dels colors infinits. En el fons, mig cobert per la draperia de l'horitzó, el pla, ara congestionat de porpra. El pastor no s'atura. De l'avet passa a la fageda; de la fageda al castanyer; del castanyer a l'alzina; de l'alzina al pi. La veu d'encantament ressona més propera:

—Si sabessis, la mar, com és bonica...

Els gossos de les masies surten al camí, i li lladren. El pastor aviva la passa. Ja la terra és ferida per l'aixada i per l'opulència del conreu. El terreny esdevé d'una minuciositat de pessebre. Les espigues es gronxen al bes del vent i, al seu entorn, triomfen els pàmpols. El sol crema. El pastor es despulla de la túnica sumària i avança, nu i gloriós, per la desitjada planúria. Els camperols alcen la testa sorpresa i el guaiten, fit a fit, una estona:

—Es Apolló, que retorna...

—No ell, no ell, sinó Dionís.

Uns comparets que treballaven en una vinya, en veure'l, deixen la començada verema, i el volten, adorant-lo molt humils:

—Volguessis acceptar, Apolló, el nostre present de raïms!

—Aquest no, aquest no, que està tarat

pels pardals. Aquest altre, encara que pobre, no és tan indigne de tu, Dionís.

Dividits, s'observen uns als altres amb rancúnia. Imploren :

—Digues si ets el fill de Leto, perquè creiem en tu, oh, Poderós !

—Proclama que eixires del ventre de Semele, fecundat per l'Òptim. Que la ira de les Mènades, les teves serventes, no s'abrandi damunt dels nostres caps miserables !

—Parla, Apolló ! —

—Parla, Dionís !

El pastor malda per comprendre la parleria. Mormola :

—Jo sols reso al Senyor Sant Joan. Vinc per veure la mar, que és tan bonica.

Tots l'ahuquen, estrafent la veu calmosa :

—No és un déu ! No és un déu, puix que troba la mar bonica. Jo l'he vista de sempre, la mar. I l'he trobada mai bonica ?

—Aquest Joan deuria ésser un apòstol del Clavat en Creu. No volem saber res, d'aquest déu trist. Si un déu no ens omple de joia, què n'hem de fer, d'aquest déu ?

—Ni d'aquest ni de cap, no n'hem de

fer res. Ja no hi ha déus. Tots han mort!

Un vell, de fètid alè de boc, conta:

—Jo vaig occir l'últim. Aquestes mans l'esclafaren. I, en morir, el pobre déu plorava com si fos un home. No ha rebrotat la mala planta, us dic!

—Davus té raó! Foragitem el bàrbar!

Cinquanta braços s'alcen, armats de rocs. Els projectils xiulen, i freguen el cap del foraster sense ferir-lo. El pastor cau damunt l'enemic més proper, i l'amorra en la pols. La colla fuig, aterroritzada:

—Es déu, no mortal! La pedra no ha pogut res contra d'ell! I ha desfet el crani de Filomellos, com un infant una nou!

—Es Dionís!

—Es Apolló, que retorna!

El pastor ha reprès la via que mena a la mar. I arriba fins ella, i la troba bonica. Tan bonica la troba que perd, admirant-la, les escasses paraules. El pastor s'enfila per la salabor de les roques, i percaça, joguinejant, les amagades conquilles. Les aigües plàcides emmirallen la seva nuesa. Cada matí el sol, que mor rera d'aquella serralada, neix, roig i nou, del fons de la mar tan bonica. Això, allà dalt, el pastor no ho sabia...

3

...I succeí que la filla del rei d'aquelles terres anà a banyar-se, casualment, a l'indret mateix on era el pastor. I, en veure'l, el prengué per déu i el desitjà per a marit. S'atansà a ell, i el saludava amb les paraules de Nausicaa. El seu pedagog, un vell esclau erudit en Homer, auxiliava la tendra memòria i li dictava polidament els bells hexàmetres :

«...I ara que véns a la nostra ciutat i a la nostra contrada (1).

Doncs, no et mancarà vestit ni cap de les altres coses

Que li convenen a un suplicant afligit que es presenta.»

Digué això, forçada pel rigor del vers. El foraster apareixia com un immortal, no com un vianant afligit, als ulls de la princesa. La donzella, enamoriscada, retorna al palau del rei i li comunica la troballa :

—Pare, a la platja un estranger, fill de Posidó, m'ha sortit a l'encontre.

El rei preguntà :

(1) Odissea.—Trad. Carles Riba.

—I com saps que és el fill de Posidó? Ell així ho ha declarat?

La filla negava:

—Ell a penes parla. Cap nascut de dona, però, no és tan fort, ni de tanta alçada, ni d'una presència tan digna.

Missatgers reials foren tramesos i menaren el pastor a la ciutat on la Cort residia.

4

El rei rebé el pastor des del sagrat tron dels avantpassats. Al costat seu, la princesa. Rera, els alts dignataris, encongits de por, d'enganys i de malícia.

—D'on véns i qui ets, estranger?

El pastor trigà a respondre. Assenyalà amb vaguetat cap a Ponent.

—De la serralada. Allí era pastor.

Un murmuri hostil acollí la senzilla referència. El rei inicià un gest de malcontent. Pastor? I ell que esperava gendre de llinatge immortal! Demanava consell als cortesans. L'opinió fou unànime:

—Es un impostor i un sacríleg, que ha gosat atribuir-se una paternitat divina. Sacrifica'l, en puniment, davant l'altar d'Artemis Orthia.

—Aquesta serà la justícia del rei.

La princesa intercedia, anhelant :

—Pare. Les lleis d'hospitalitat són altres.

Implorava :

—La innocència resplendeix en la seva faç. I jo l'estimo, pare !

El rei es sentí inclinat a la benvolença. L'estranger era tan gentil ! I no havia dit que era pastor ? Pastor fou, també, el fundador de la seva dinastia centenària. Reflexionà. Un pastor pot acomplir a satisfacció els deures de rei. Demés, sentia com la seva vida declinava, i desitjava que la filla es casés, abans d'ell morir-se. (Puix que el reialme estava voltat d'enemics poderosos). Concedí :

—Sigui així com tu vols.

Encara interrogà el pastor :

—I què vingueres a fer, a les terres baixes ?

La clara resposta arribà :

—Volia veure si la mar era tan bonica...

El rei somrigué. Anima simple ! Bonica, la mar ? Coneixia el mal. També ell, de jove, l'havia patit.

—Aquesta malura ja et passarà.

Manava :

—Et casaràs amb la meva filla.

Així fou. Les festes que seguiren les noces duraren tota una anyada. Al cap de poc, el vell rei moria. El pastor governà en lloc del rei difunt i governà bé. Fou el primer i únic home que, per a assolir el poder, no necessità de paraules.

5

Regia els seus súbdits amb la mateixa energia decidida que emprava, a la muntanya, a vigilar el pasturatge del seu ramat. Els vassalls lloaven la seva saviesa :

—Es el millor príncep que hem tingut. Els déus facin la seva vida duradora.

Un cop, la seva esposa volgué saber :

—Com t'ho fas, per a regir tan bé? Quan vingueres, n'eres ignorant...

El pastor, que no resava ja al Senyor Sant Joan, i respectava el diner, i prenia part en subtils disputes de valorització apollínia o dionisiaca, ironitzà :

—Es que estic tip de conèixer les ovelles...

Les paraules rajaven ara fàcilment del seus llavis. I això el feia més estimat dels seus. Perquè aquell poble, clàssic, descon-

fiat i garneu, podia tolerar la tirania. Mai, la manca d'eloqüència.

...I el pastor esdevingué tan ric i famós que començà a odiar la seva fama i la seva riquesa. I un dia, mentre mirava com un vaixell eixia a la mar, medità:

—Es possible que la trobés bonica, abans?

I sentí el neguit i la nostàlgia de la muntanya. I una nit fugí, calladament. Travessà, sense aturar-se, la planúria atapeïda de conreu. I arribà a la primera pineda. I del pi passà a l'alzina; de l'alzina al castanyer; del castanyer a la fageda; de la fageda a l'avet. La pujada fou feixuga.

...I tornà a conduir el ramat a través de les verdes prades eternes. Un altre, és clar, que el que és d'aquell el llop no deixà ni les ossades. I, mentre s'adormia, el pastor resava una pregària al Senyor Sant Joan...

6

Vingué amb la boira nascuda a la plana, aquesta boira que comença molt menuda, tènue calima avergonyida, i s'infla aviat, i s'enfila a poc a poc cap als cimals,

avançant per la serra a pas de processó, i mor punxada per la branca d'un vell avet ferit de llamps i de solitud. I aquelles terres altes foren commogudes pel poder del malefici :

—Per què fugires de la mar? No saps que és tan bonica?

I el pastor evocava la mar, i l'or dels pàmpols, i els braços de l'esposa. I es neguitejava, desitjant la delícia de la llagoteria cortesana. De bon matinet abandona el ramat. Igual que en un dia ja llunyà. El llop, que vigilava, fa, quasi en la mateixa presència del pastor, una carnissera destroça entre les ovelles. Què importa, però, això, si l'home en trobarà d'altres a la plana? Les terres altes (terres closes, primitives, avars de collita, pròdigues en misèria) queden oblidades enmig de la calitja.

—Es Dionís!

—Es Apolló, que retorna!

—Es el nostre rei!

El clam s'eleva a l'airecel, i es perd entre roquissers emboirats: roquissers de la muntanya, corcats per les pluges de llargs millenaris, fuetejats per les neus i el vol feudal de les àligues...

7

Aquesta història correcta està narrada en una egrègia collecció de velles porcellanes de França. Un abat la conta a una jove marquesa. Són unes fines figuretes divuitesques sobre un fons de Grècia. Una Grècia falsa, arbitrària i empolvorada com un minuet del Trianon. L'abat és bell com el pastor de la faula, i ha fullejat a la lleugera el *Contracte Social*. La marquesa distreu l'atenció de la història i mira, amb amor, el galant abat. Que cap consciència delicada no s'escriuixi! Aquest no estava, encara, ordenat de sots-diacon.

Barcelona, desembre 1932

Viladrau, setembre 1933

INDEX

INDEX

	<u>Pàgs.</u>
Auca tràgica i mort del Plem	13
La rierada	31
La llàstima.	55
Venda i Passió de la Malera	73
Cactus	87
Paulina	103
Tarda a muntanya	119
El del llit número 75	133
Santa Caritat i el Sr. Perot Lolladre	143
Novembre. Diada de Difunts.	155
Orestes.	167
Neguit	177

DIPUTACIÓN PROVINCIAL
DE BARCELONA

BIBLIOTECA CENTRAL

Reg.º 256665

Sig.ª Mts 3282

15 Ptes.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

1001674490

Biblioteca
de Catalunya

80

Adq.

CB.

336665

Top.

MTS 3288

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

BC 37

